

P O L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

**REGION FADN 790
WIELKOPÓLSKA I ŚLĄSK**

Część II. Analiza wyników standardowych

WARSZAWA 2011

Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku

**REGION FADN 790
WIELKOPOLSKA I ŚLĄSK**

Część II. Analiza wyników standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż. Stanisław Mańko
mgr inż. Adam Smolik

Warszawa 2011

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-131-6

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Uwagi wstępne	7
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk	8
2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	8
3. Analiza wyników standardowych.....	10
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych	10
3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	12
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	28
3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	28
3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	30
3.3. Wnioski	45

Spis wykresów

Wykres 1. Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk	8
Wykres 2. Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3. Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych.....	10
Wykres 4. Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 5. Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)	11
Wykres 6. Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych	12
Wykres 7. Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8. Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 9. Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 10. Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11. Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 12. Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	16
Wykres 13. Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 14. Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 15. Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 16. Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	18

Wykres 17	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	19
Wykres 18	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	20
Wykres 19	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	20
Wykres 20	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	21
Wykres 21	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	22
Wykres 22	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	22
Wykres 23	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	23
Wykres 24	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ..	23
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 26	Struktura aktywów według typów rolniczych	25
Wykres 27	Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych.....	25
Wykres 28	Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych.....	26
Wykres 29	Struktura pasywów według typów rolniczych	27
Wykres 30	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej.....	28
Wykres 31	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	29
Wykres 32	Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	29
Wykres 33	Wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej.....	30
Wykres 34	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	31
Wykres 35	Udział dzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	31
Wykres 36	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 37	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	33
Wykres 38	Udział przekazanych produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 39	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	34
Wykres 40	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 41	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 42	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 43	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 44	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 45	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 46	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 47	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	39

Wykres 48	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 49	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 50	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 51	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 52	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 53	Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 54	Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 55	Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 56	Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej.....	44

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy ogółem (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa (ang. Directorate-General for Agriculture).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie systemowe jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości krajów członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych rezultatów działalności uzyskanych przez gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2009. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SGM „2002”², stanowiła co najmniej 2 ESU. Analizowane dane są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN liczącego w danym roku 184 841 gospodarstw towarowych w regionie Wielkopolska i Śląsk.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2009 roku w regionie Wielkopolska i Śląsk.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstwa, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

¹ Mańko S., Smolik A.: „Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 r. Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk. Część I. Wyniki standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

² Metodologia liczenia współczynników SGM dla rolniczych działalności produkcyjnych została szczegółowo omówiona w raporcie: Skarżyńska A.; Goraj L.; Ziętek I.: PW nr 4 „Metodologia SGM „2002” dla typologii gospodarstw rolnych w Polsce”, raport PW nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005.

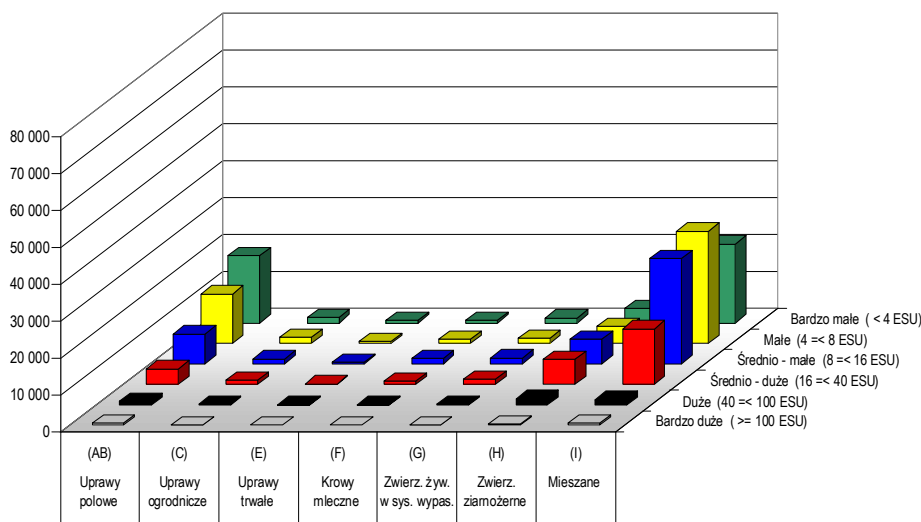
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych oraz regionów FADN. Rozkłady zostały zaprezentowane na poniższych wykresach (patrz: Wykres 1 i Wykres 2).

2.1. Pole obserwacji gospodarstw z regionu Wielkopolska i Śląsk

W regionie Wielkopolska i Śląsk dominowały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 4 do 16 ESU, o mieszanym typie produkcji. Znaczący udział stanowiły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 1).

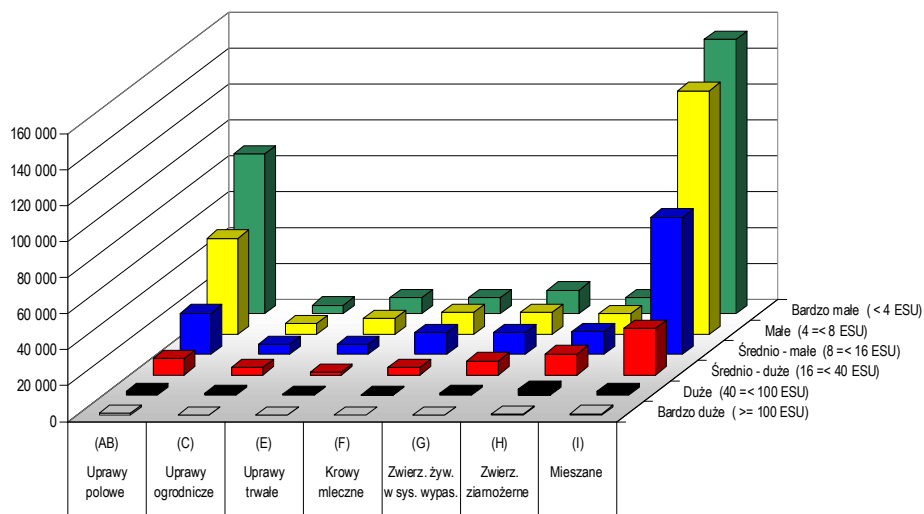
Wykres 1. Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych w polu obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 2) lokowała się pod względem siły ekonomicznej w klasie poniżej 40 ESU. Wśród nich dominowały gospodarstwa o mieszanej działalności oraz specjalizujące się w uprawach polowych. Gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt było mniej. Chów zwierząt żywnych w systemie wypasowym (w tym krow mlecznych) był bardziej popularny niż trzody i drobiu razem wziętych.

Wykres 2. Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

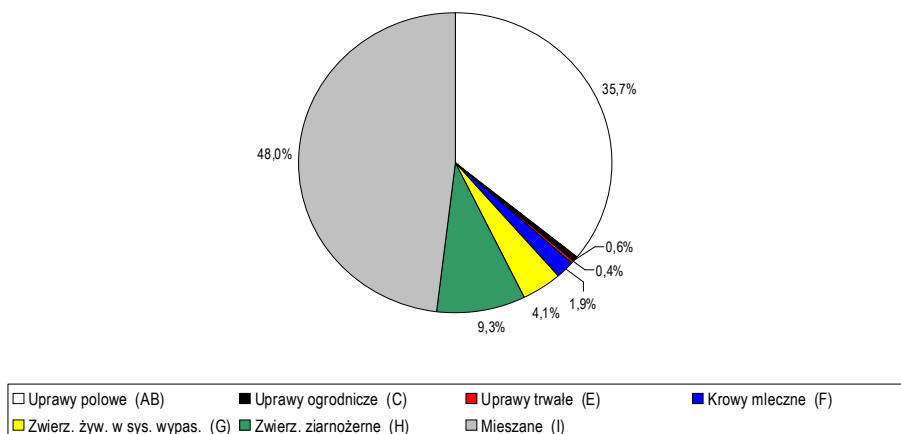
3. Analiza wyników standardowych

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

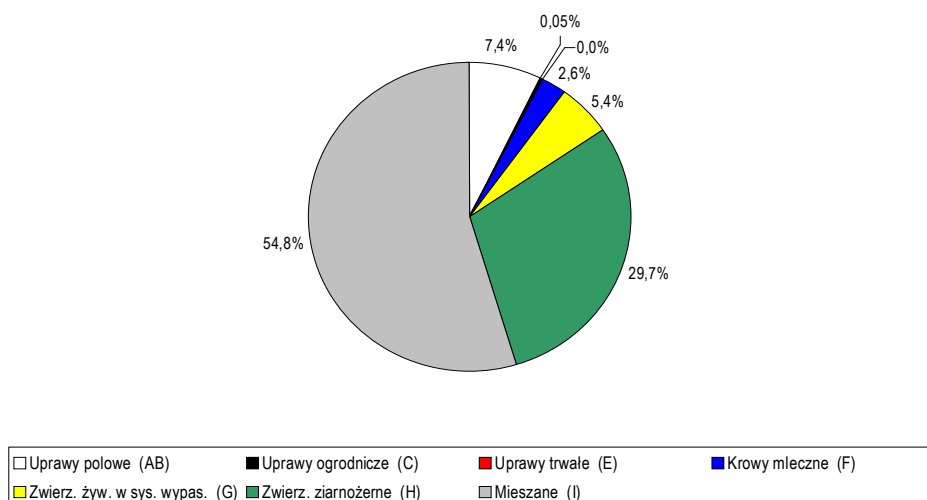
Analizując strukturę użytkowania ziemi przez gospodarstwa znajdujące się w polu obserwacji FADN (patrz: Wykres 3) należy zauważyć, iż w analizowanym regionie najczęściej zasobów ziemi użytkowały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (odpowiednio 48,0% i 35,7%), a najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (ok. 0,4%).

Wykres 3. Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

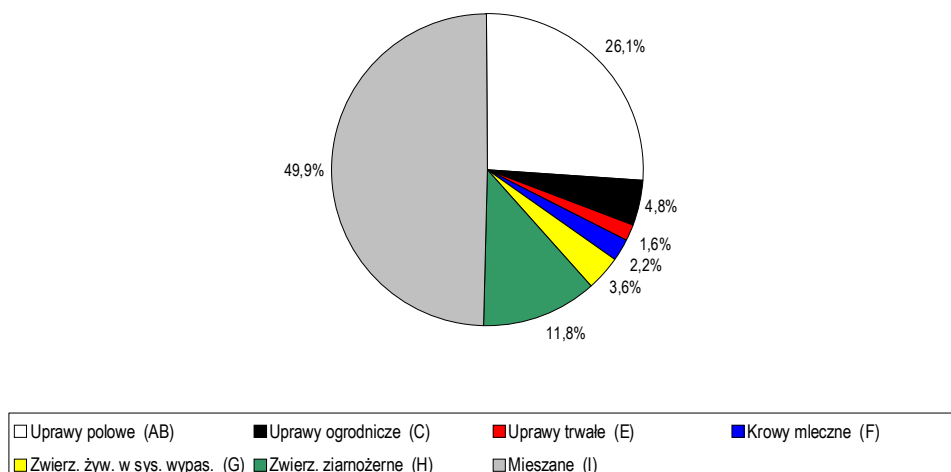
Rozkład pogłowia zwierząt (w jednostkach przeliczeniowych LU) wskazuje, iż 54,8% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (patrz: Wykres 4). Natomiast najmniejsza liczba zwierząt wystąpiła w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych i uprawach ogrodniczych (poniżej 1%).

Wykres 4 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

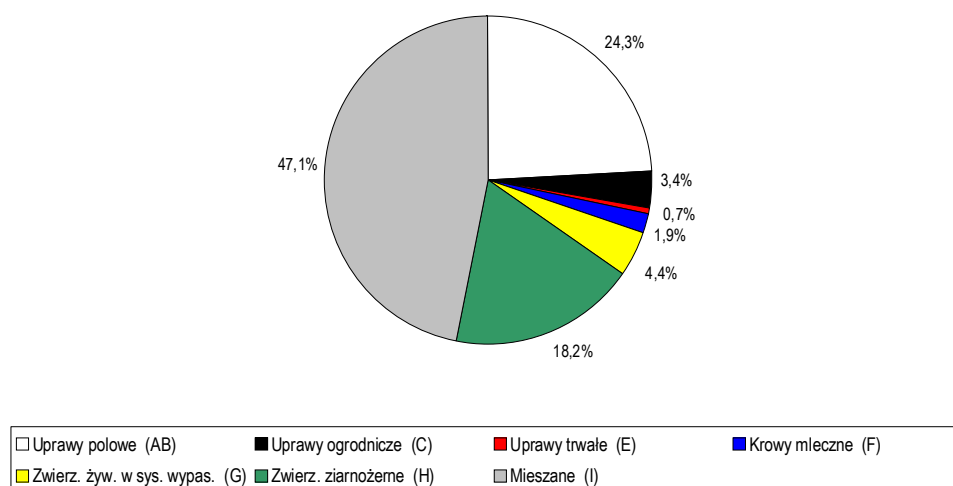
W typie mieszanym z produkcją roślinną i zwierzęcą znajdowało się około 50% osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 5). Można zaobserwować, iż typy rolnicze o większej specjalizacji takie jak krowy mleczne czy uprawy trwałe z racji znikomego udziału w liczbie gospodarstw w regionie miały niski udział w liczbie pełnozatrudnionych (odpowiednio 2,2% i 1,6%). Wynika to niewielkiej liczby tych gospodarstw w regionie, chociaż w przeliczeniu na gospodarstwo absorbują znaczne nakłady pracy.

Wykres 5 Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

Największy udział w tworzeniu Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej miały trzy typy rolnicze. Były to gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą, specjalizujące się w uprawach polowych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Udział ten wynosił odpowiednio 47,1%, 24,3% i 18,2%. Pozostałe cztery typy łącznie nie przekroczyły 11% Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej w badanej zbiorowości (patrz: Wykres 6).

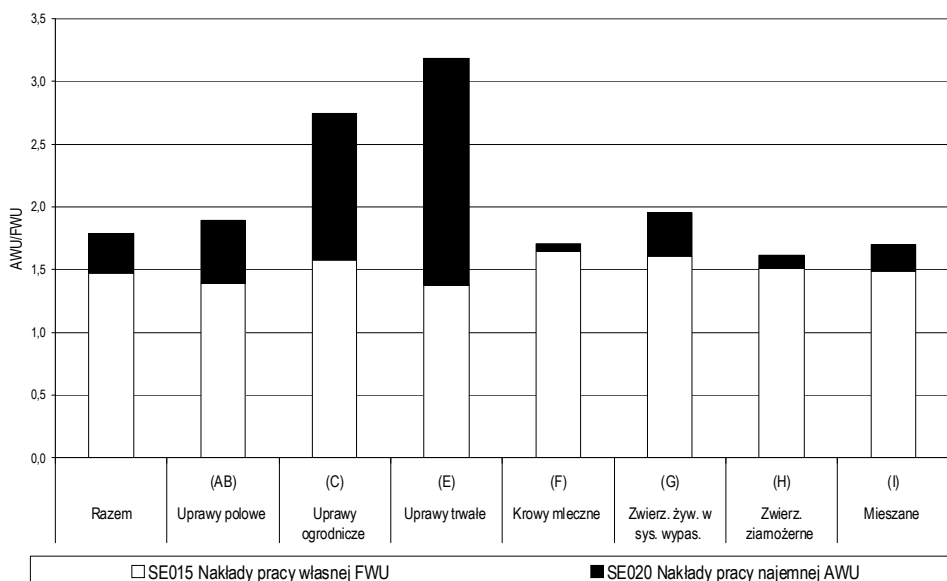
Wykres 6 Wartość Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

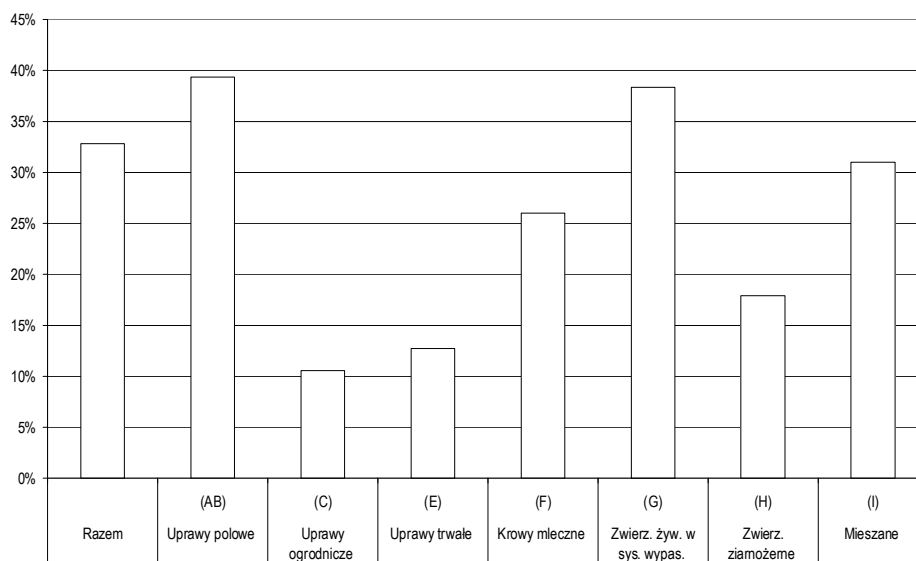
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych ponoszone były największe nakłady pracy, w których znaczącą część stanowiła praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. W gospodarstwach zaliczonych do pozostałych typów rolniczych udział pracy najemnej był znikomy, a nakłady pracy własnej wynosiły około 1,5 jednostki przeliczeniowej pracy członków rodziny – FWU (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

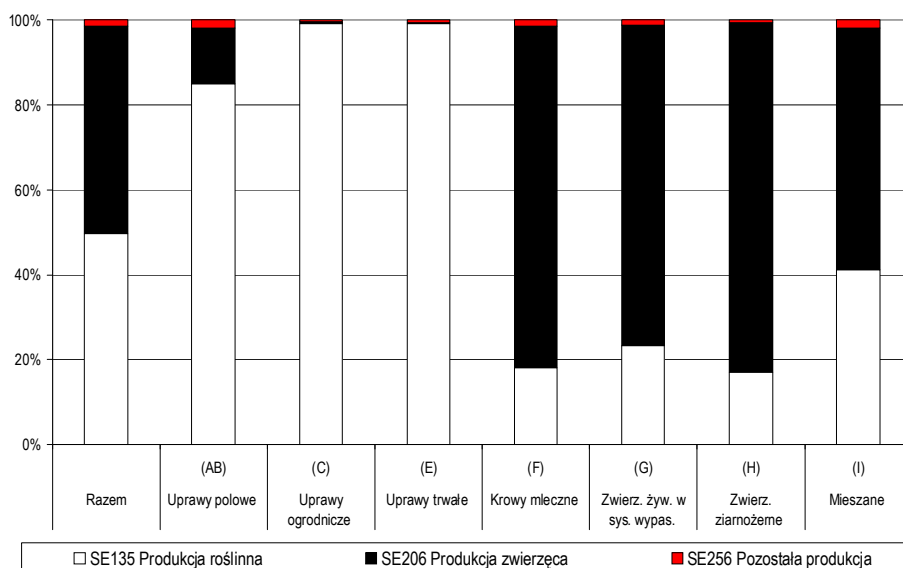
W analizowanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona znacząco zwiększyła powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej (ok. 39%) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych. W przypadku tych ostatnich typów rolniczych dzieje się tak ze względu na konieczne do poniesienia wydatki inwestycyjne w tych gospodarstwach związane z ziemią. Rolnikom nie opłaca się czynić tego na ziemi dodzierżawionej (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

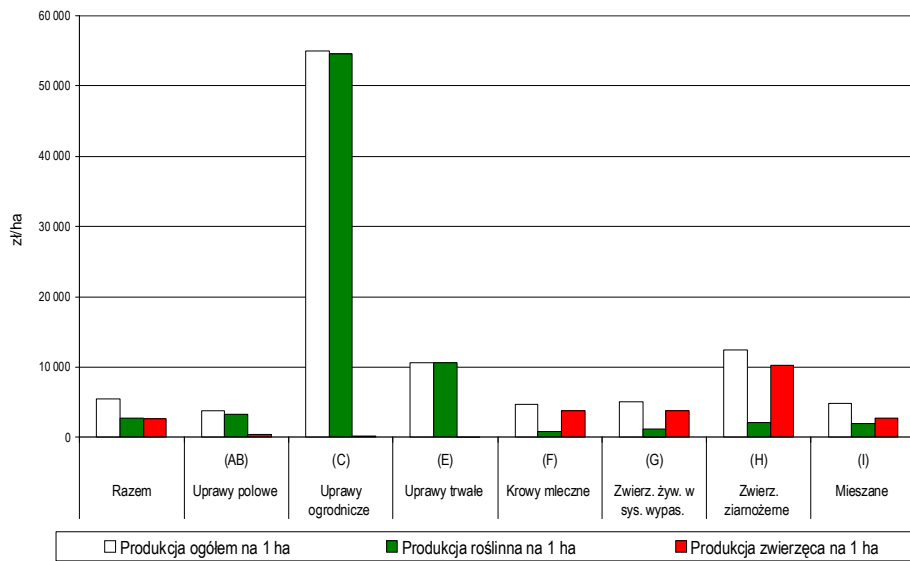
Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały z produkcji roślinnej. W gospodarstwach w typie mieszanym udział produkcji zwierzęcej przewyższał nieznacznie udział produkcji roślinnej. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych można zaobserwować niewielki udział produkcji zwierzęcej, a w pozostałych trzech typach niewielki udział produkcji roślinnej. Udział pozostałej produkcji³ we wszystkich typach rolniczych był niewielki (patrz: Wykres 9).

Wykres 9 **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

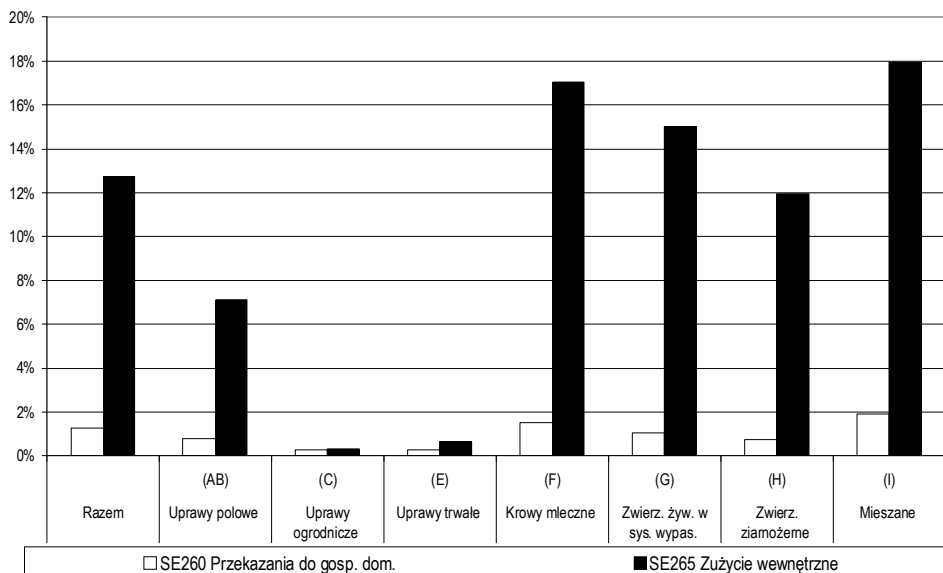

Szczególnie wysoką produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze (patrz: Wykres 10). Wynika to z faktu, że znaczna część produkcji w tym typie gospodarstw wytwarzana jest pod osłonami, a więc praktycznie bez wykorzystania użytków rolnych. Kolejne miejsce pod tym względem zajmowały gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe. Również wysoka produktywność ziemi była w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych, w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiowych, także produkuje bez własnych użytków rolnych. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa z produkcją mieszaną oraz nastawione na uprawy polowe.

³ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: produkty z lasu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, czynsz za wdzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

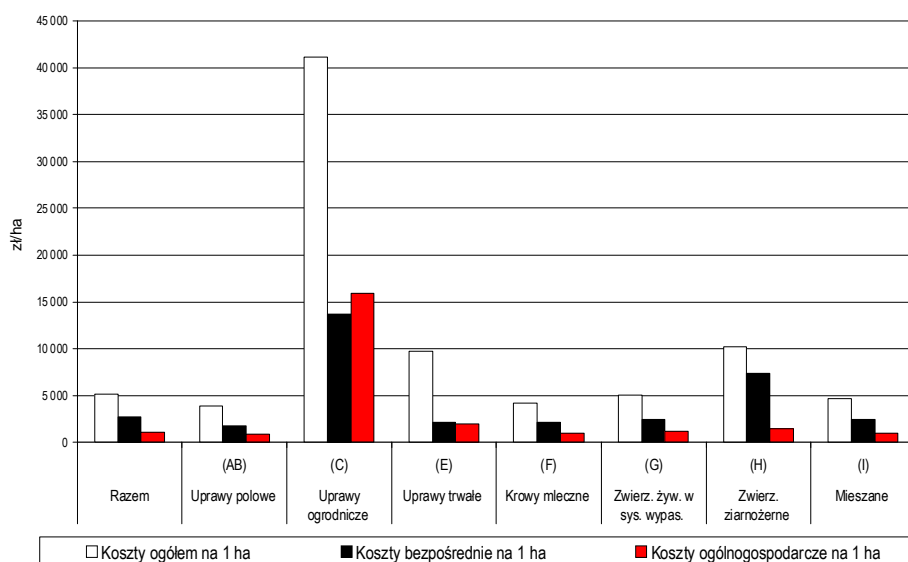
Wykres 10 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Zużycie wewnętrzne w relacji do wartości produkcji ogółem (patrz: Wykres 11) było większe w gospodarstwach, w których występowały zwierzęta (typy F, G, H, I), a praktycznie nie wystąpiło w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Najniższy udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i ogrodniczych (odpowiednio 0,26% i 0,3%), zaś najwyższy w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (prawie 2%).

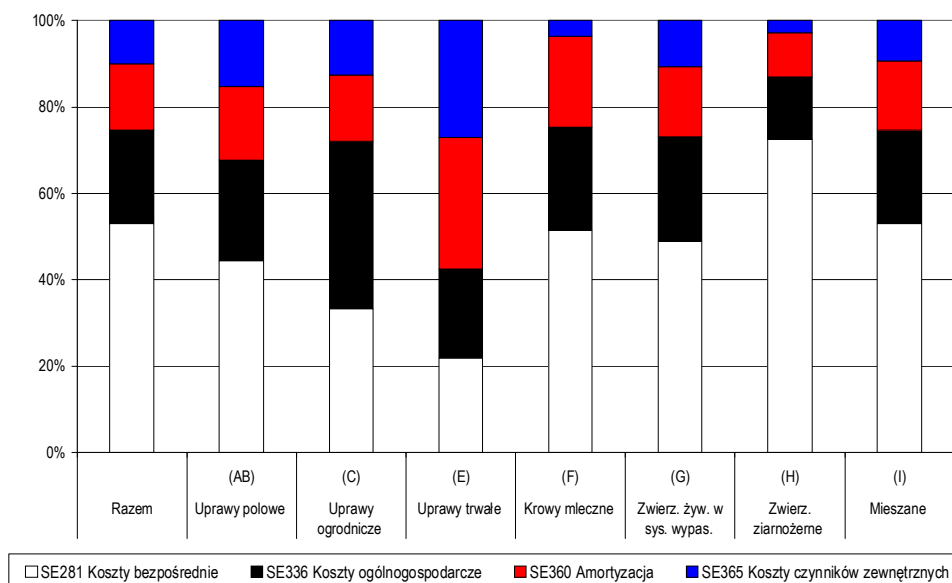
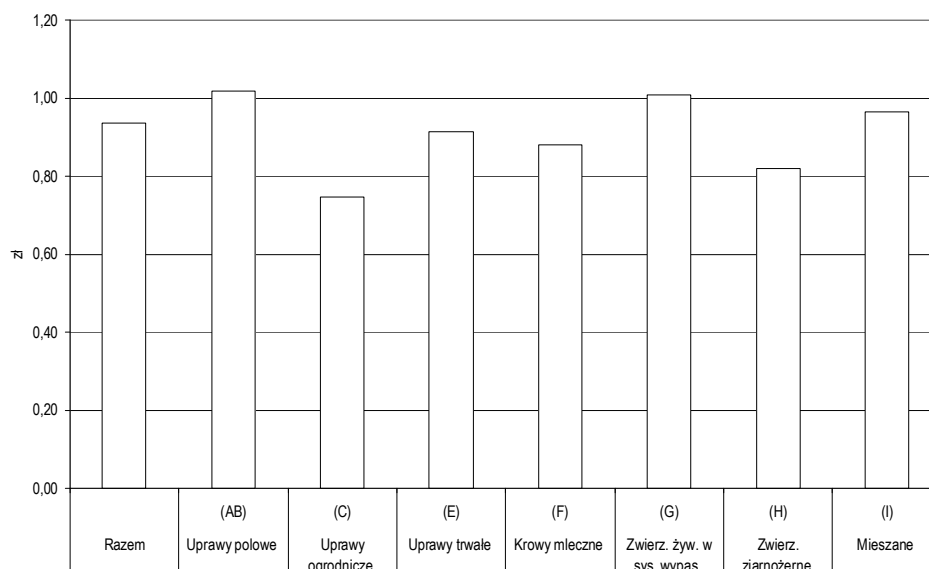
Wykres 11 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 12). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych grupach wytwarza produkcję praktycznie bez wykorzystania użytków rolnych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na uprawy polowe, w pozostałych typach poziom kosztów ogółem zbliżony był do średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Wielkopolska i Śląsk.

Wykres 12 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

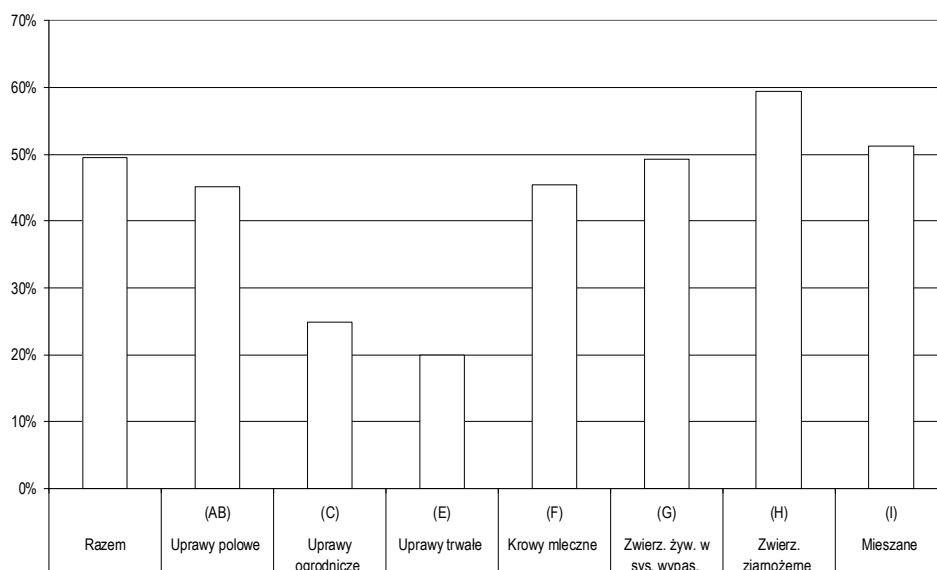
Poszczególne typy rolnicze znacznie różniły się pod względem struktury kosztów produkcji (patrz: Wykres 13). Koszty bezpośrednie, decydujące o rozmiarach i wartości produkcji, przeciętnie w analizowanym regionie przekraczały 50%, jednak w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych stanowiły tylko 22%, a w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych aż 72%. Koszty ogólnogospodarcze wahały się od 15% w typie H (zwierzęta ziarnożerne) do 39% w typie C (uprawy trwałe). Najniższym udziałem amortyzacji charakteryzowały się koszty w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych (11%), a najwyższym w gospodarstwach ogrodniczych (31%). Koszty czynników zewnętrznych odgrywały dużą rolę w typie E (uprawy trwałe), a najniższą w typie H (zwierzęta ziarnożerne - 3%) i w typie F (krowy mleczne - 4%). Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem najwyższy był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych (1,01 zł) i w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (1,01 zł), a najniższy w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze (0,75 zł). (patrz: Wykres 14).

Wykres 13 **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych****Wykres 14** **Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych**

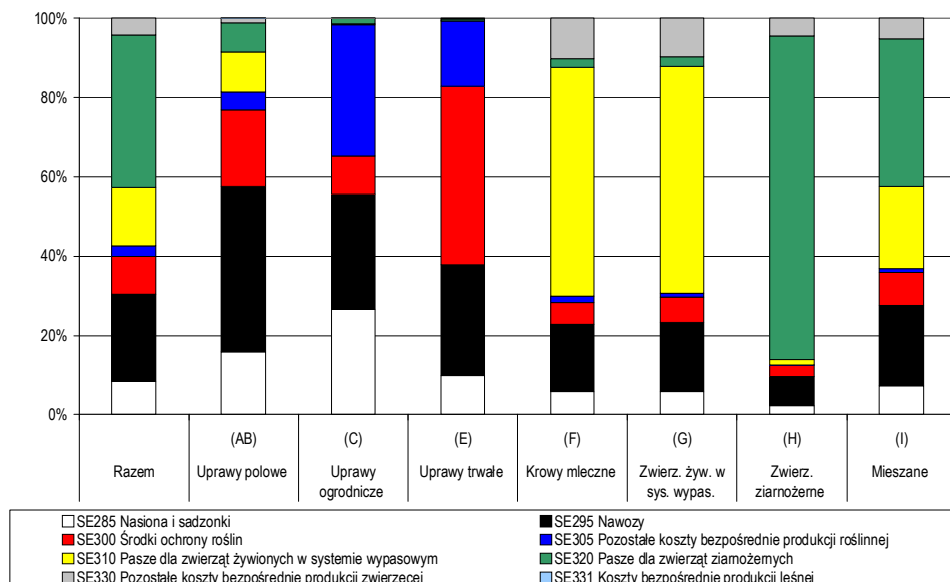
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły prawie 60% wartości produkcji. Najniższą relację kosztów do produkcji (około 20%) wykazały gospodarstwa w typie uprawy trwałe (patrz: Wykres 15).

Wśród kosztów bezpośrednich istotną pozycją był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ F, G, H podobnie w typie I) oraz koszt nasion, środków ochrony roślin i nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, w gospodarstwach ogrodniczych oraz przede wszystkim w gospodarstwach o typie E – Uprawy trwałe (patrz: Wykres 15 i Wykres 16).

Wykres 15 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

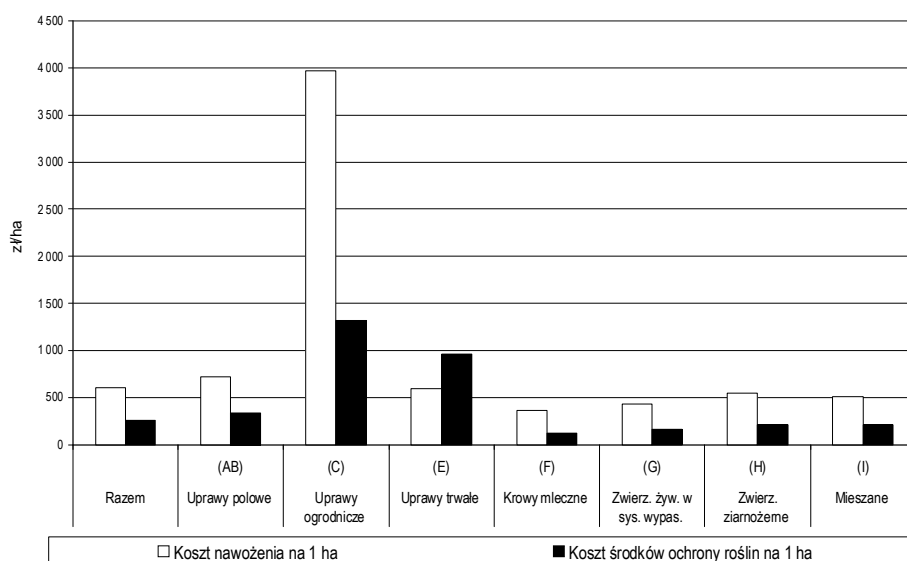
Wykres 16 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 17). Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były 7-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe oraz uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą, zwłaszcza w utrzymujących bydło (typy: F i G).

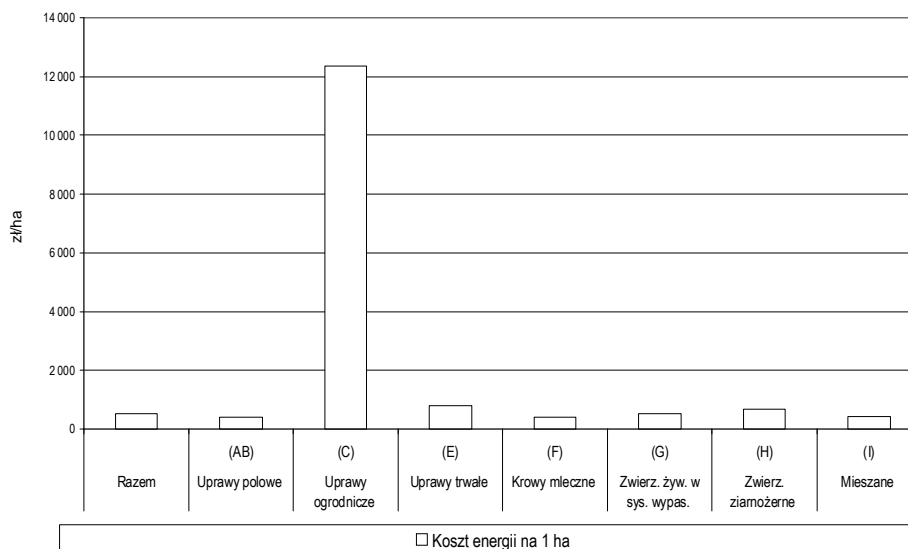
Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin obserwowany jest w gospodarstwach nastawionych na uprawy ogrodnicze oraz uprawy trwałe. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 17 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

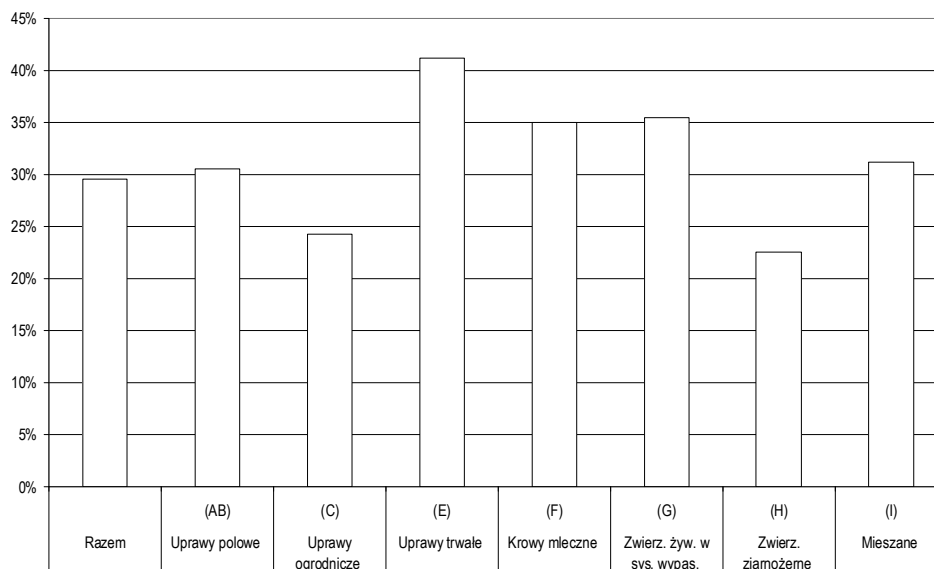
Podobnie jak w przypadku poprzednio analizowanych kosztów, koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co niewątpliwie wiąże się z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 18). Wyższe koszty energii i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych. Jednak w przypadku tych typów rolniczych różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie była tak duża jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

Wykres 18 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

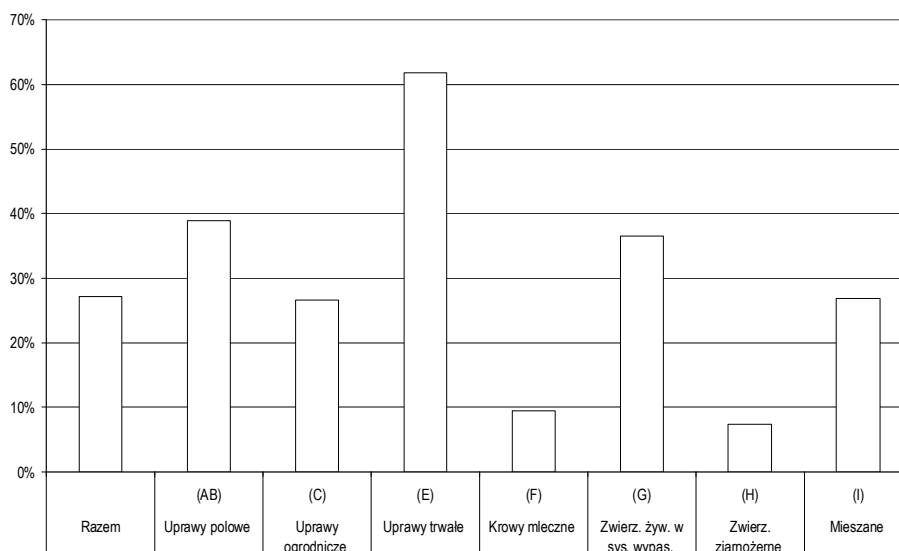

W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych, w chowie krów mlecznych i innych zwierząt żywionych w systemie wypasowym udział amortyzacji w wartości dodanej brutto przekraczał 35%, w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz nastawionych na uprawy polowe tylko nieznacznie przekraczał 30%, a więc udział charakterystyczny dla ogółu gospodarstw. Najniższym udziałem amortyzacji cechowały się gospodarstwa zaliczone do typu H (zwierzęta ziarnożerne) i typu C (uprawy ogrodnicze) (patrz: Wykres 19).

Wykres 19 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

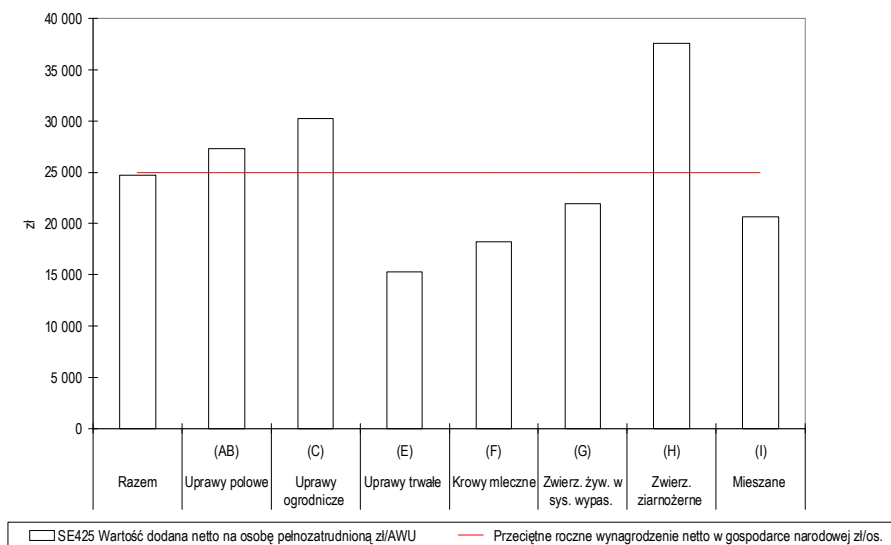
Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, co można wytłumaczyć wysokim wykorzystaniem najemnej siły roboczej, zaś najniższy gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych i bydła mlecznego (patrz: Wykres 20).

Wykres 20 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

Z analizy relacji wartości dodanej netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem (Wykres 21) wynika, iż wartość ta średnio w badanych gospodarstwach jest zbliżona do przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁴. Najniższą jej wartość osiągnęły gospodarstwa w typie rolniczym uprawy trwałe (15 255 zł) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (18 250 zł), z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (20 620 zł) oraz wyspecjalizowane w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (21 979). Natomiast wartość najwyższa wystąpiła w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (37 570 zł) oraz w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (30 263 zł).

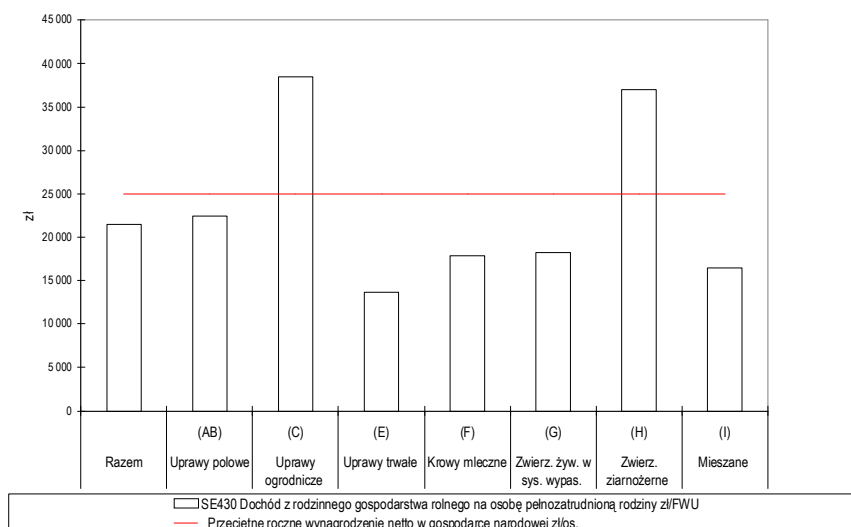
⁴ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 24 880 zł w 2009 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 21 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

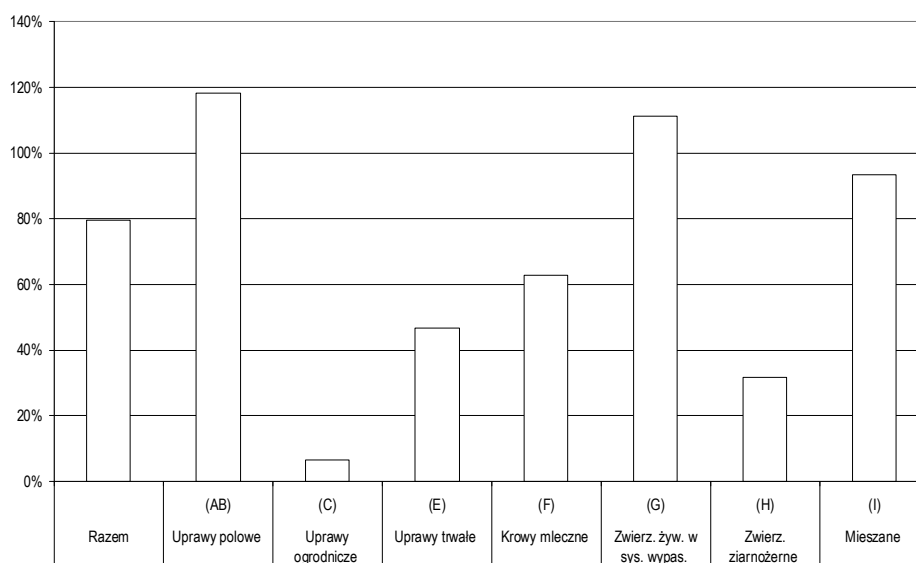
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą najniższy był w gospodarstwach ogrodniczych (13 615 zł). Stosunkowo niski był także w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (16 530 zł) wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych (17 832 zł), zwierząt żywionych w systemie wypasowym (18 271 zł) oraz w uprawach polowych (22 396 zł). Najwyższy dochód, wyższy od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, osiągnęły gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze (38 492 zł) i chów zwierząt ziarnożernych (36 984 zł) (patrz: Wykres 22).

Wykres 22 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

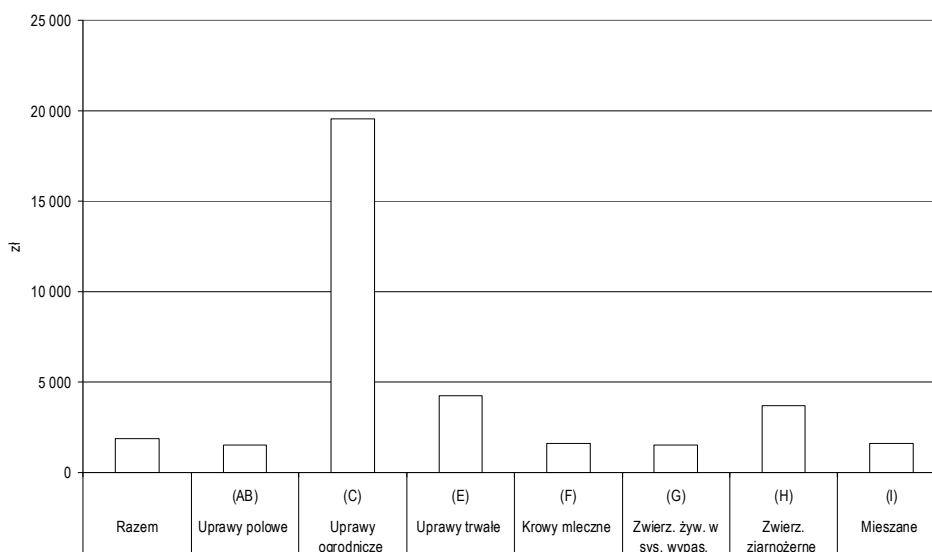

Analizując relację dopłat bezpośrednich do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zwraca uwagę, że gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych oraz w chowie zwierząt ziarnożernych dopłaty przekraczają kwoty wypracowanego dochodu. Oznacza to, że część dopłat w tych gospodarstwach posłużyła do pokrycia kosztów produkcji. Najniższym udziałem dopłat w dochodzie charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze i chów zwierząt ziarnożernych. Przeciętnie w analizowanym zbiorze gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły 80% dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 23).

Wykres 23 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

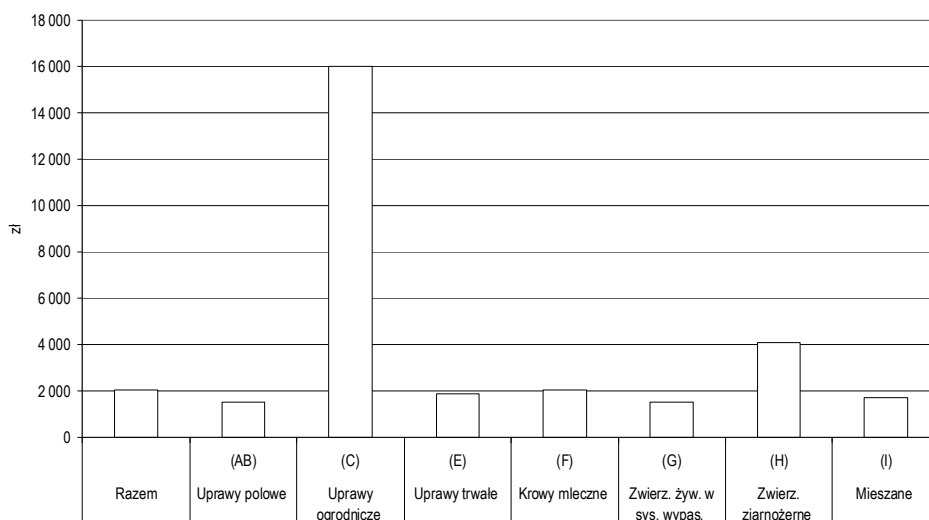

Wykres 24 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

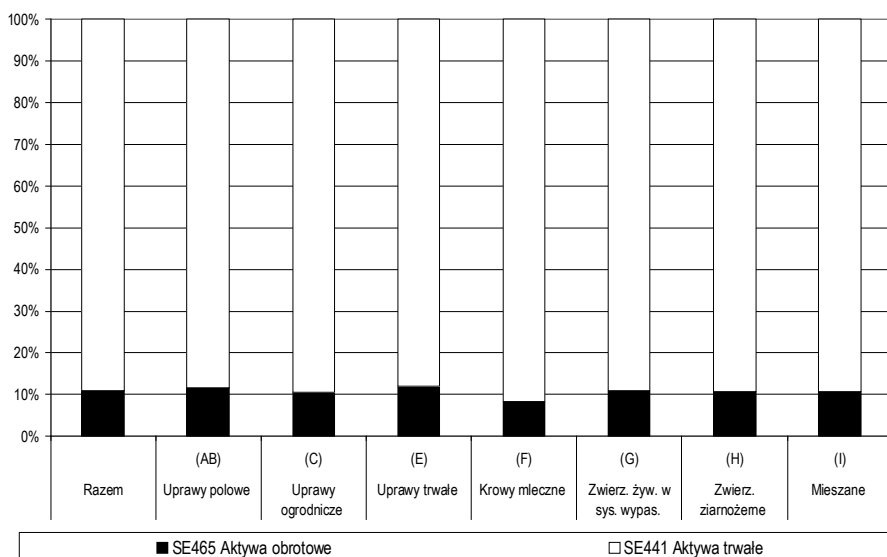

Analizując wartość dodaną netto i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 24 i Wykres 25) obserwujemy, że wartości te w przeliczeniu na 1 hektar powierzchni użytków rolnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i wynosiły odpowiednio około 19 tys. zł i 16 tys. zł. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągają bardzo wysokie dochody, a powierzchnia użytków rolnych w ich dyspozycji była niewielka. W pozostałych typach dochód kształtował się na poziomie od 1 506 zł do 4 097 zł na jednostkę powierzchni użytków rolnych.

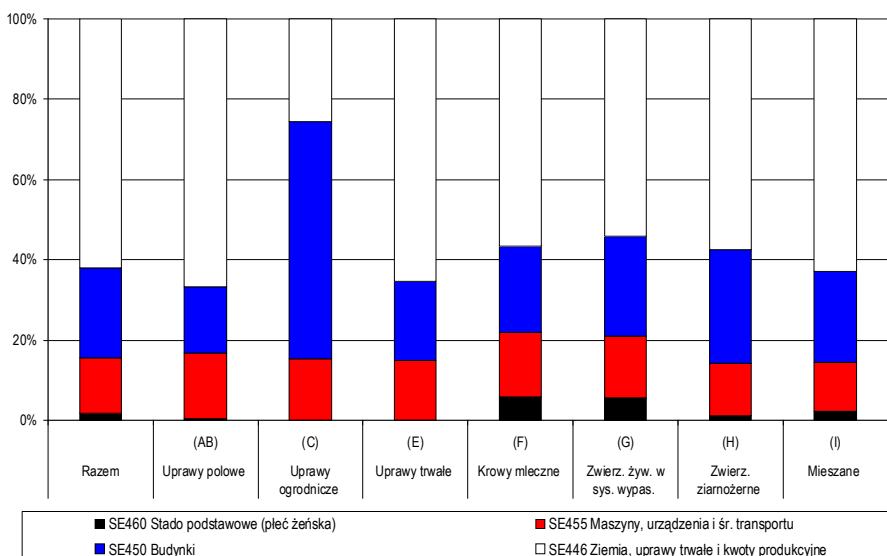
Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie krążenia środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział aktywów trwałych znacznie zmniejsza tempo krążenia środków. Polskie gospodarstwa charakteryzują się bardzo wysokim udziałem aktywów trwałych, jednak można zauważyć, iż w poszczególnych typach rolniczych struktura aktywów wiąże się z nastawieniem produkcyjnym gospodarstw (patrz: Wykres 26). Najwyższy udział aktywów trwałych obserwowany był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła mlecznego i w ogrodniczych, a najniższy w uprawach polowych i w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Niski udział aktywów obrotowych w gospodarstwach ogrodniczych, związany jest w dużym stopniu z faktem, że gospodarstwa te tylko w niewielkim stopniu przechowują wytworzone w gospodarstwie produkty.

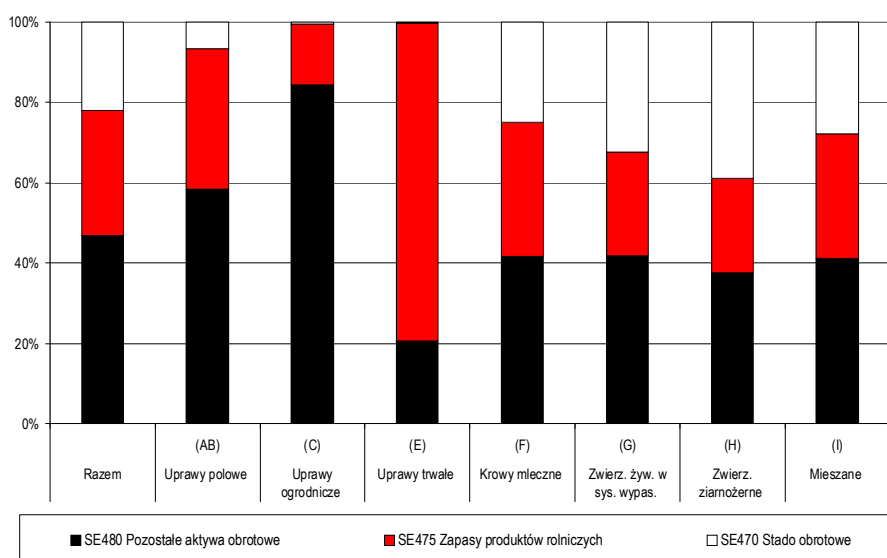
Wykres 26 **Struktura aktywów według typów rolniczych**

W strukturze aktywów trwałych, po zmianie w 2009 roku zasad wyceny ziemi, w większości typów rolniczych dominuje ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne, zwłaszcza w typie rolniczym AB (uprawy polowe) i E (uprawy trwałe). Inaczej jest tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych, w których budynki i budowle, stanowiące głównie osłonę dla uprawianych roślin, decydują o możliwościach produkcyjnych (patrz: Wykres 27). Również stosunkowo dużym udziałem budynków i budowli charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych. W typach utrzymujących dużo bydła (typy F i G) wyraźnie większą część środków trwałych, niż w pozostałych typach gospodarstw utrzymujących zwierzęta, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, chociaż ich udział nie przekraczał kilku procent.

Wykres 27 **Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych**

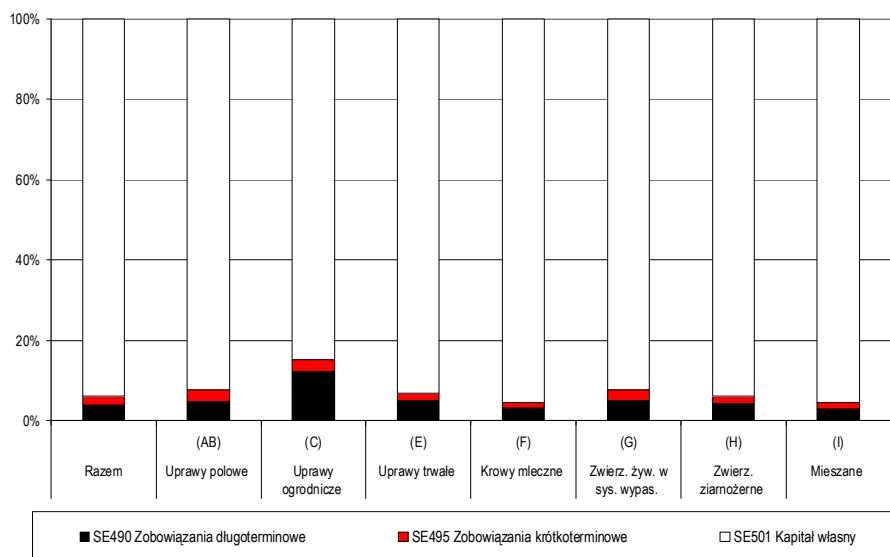
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 28). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw sadowniczych stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy z zakupu. Stosunkowo niewielką część środków obrotowych, w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta ziarnożerne, stanowiły zapasy produktów rolniczych, a największy udział zajmowały zwierzęta stada obrotowego.

Wykres 28 **Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych**

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw dominował kapitał własny (patrz: Wykres 29). Polskie gospodarstwa charakteryzują się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia obserwuje się w gospodarstwach ogrodniczych (ok. 15%), wyspecjalizowanych w uprawach polowych (ok. 8%) zajmujących się chowem zwierząt żywionych w systemie wypasowym (ok. 8%) oraz utrzymujących zwierzęta ziarnożerne (ok. 6%). W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną częścią zadłużenia, gdyż w nie musi być w całości spłacone w ciągu roku.

Wykres 29 **Struktura pasywów według typów rolniczych**

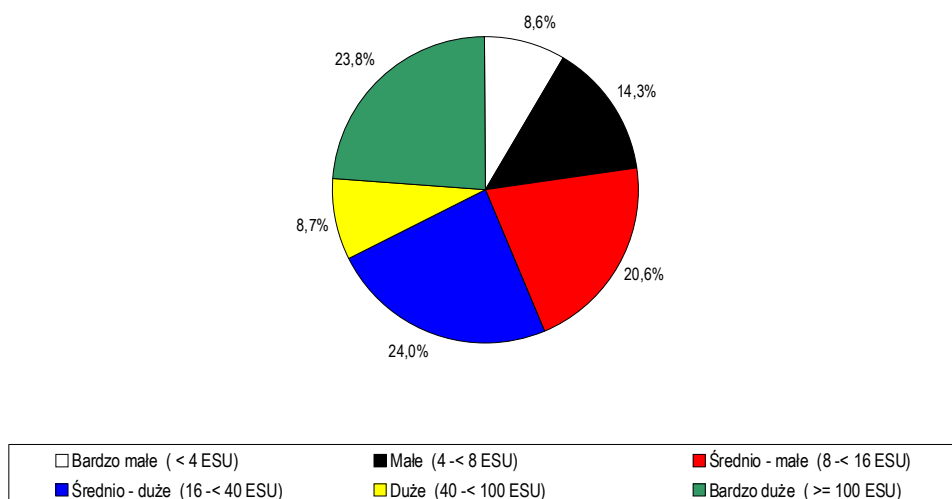

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

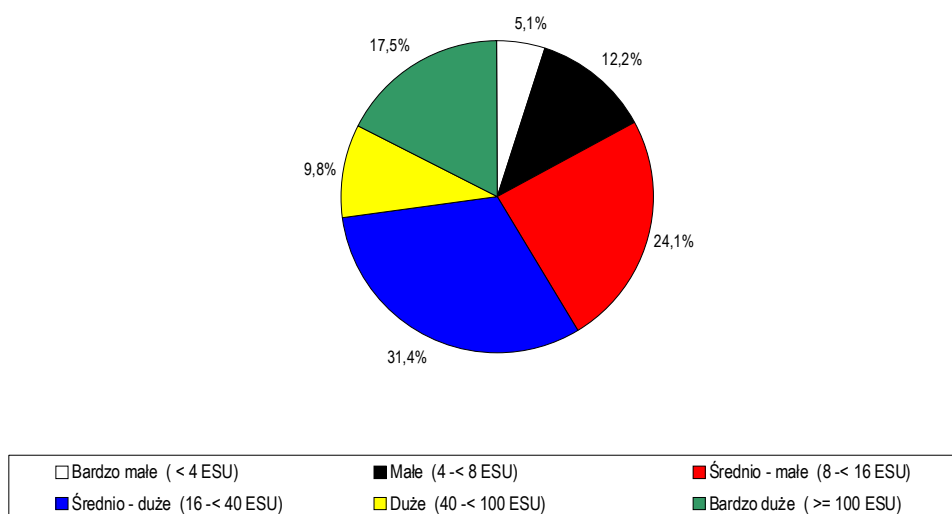
Biorąc pod uwagę obszar użytków rolnych zajmowanych przez poszczególne grupy gospodarstw najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa średnio-duże (od 16 do 40 ESU) oraz bardzo duże (powyżej 100 ESU), które w sumie zajmowały niespełną połowę obszaru użytków. Szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), stanowiące poniżej 1% ogółu gospodarstw, a użytkujące aż 23,8% dostępnej powierzchni (patrz: Wykres 30). Znaczący był udział gospodarstw średnio-małych oraz małych, które prowadziły swą działalność na 35% powierzchni użytków rolnych.

Wykres 30 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej

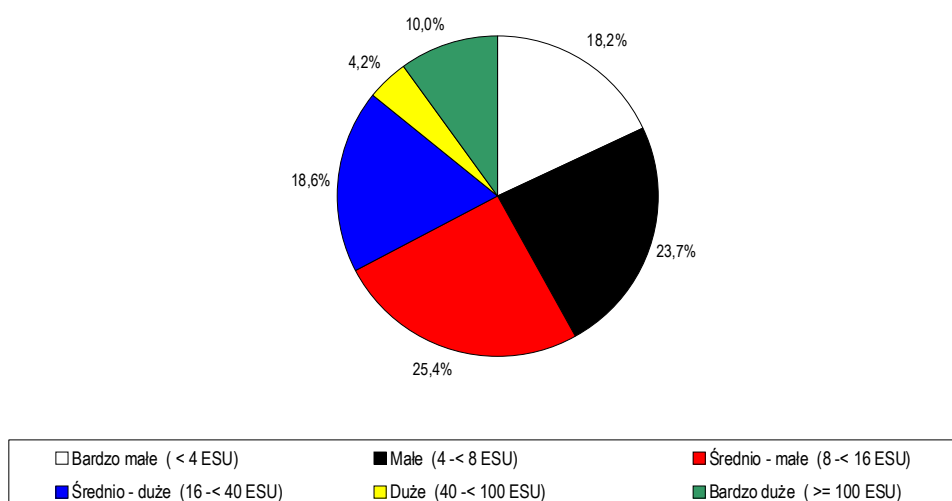
Rozkład pogłowia zwierząt, wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU, wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw średnio-dużych oraz średnio-małych, w których skoncentrowane było odpowiednio 31,4% oraz 24,1% pogłowia, co daje ponad 55% ogólnej liczby zwierząt (patrz: Wykres 31).

Wykres 31 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

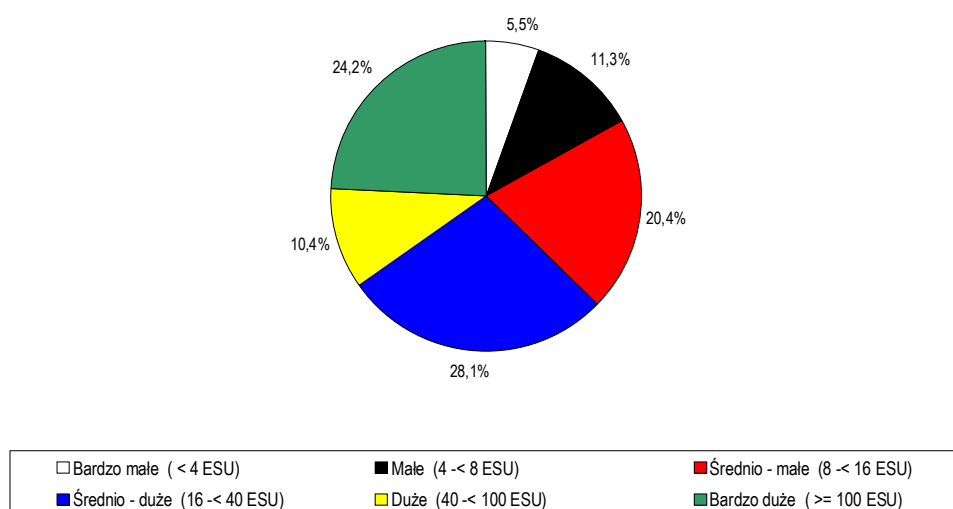
W przypadku rozkładu liczby osób przeliczeniowych AWU zaangażowanych gospodarstwach pogrupowanych według klas wielkości ekonomicznej, wiodącą rolę odgrywały gospodarstwa małe, średnio-małe oraz średnio-duże, które skupiały prawie 68% ogółu nakładów pracy. Interesującą pozycję stanowiły gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), które mimo znaczącej powierzchni będącej w ich użytkowaniu – 23,8% ogółu (patrz: Wykres 30) poniosły zaledwie 10% ogółu nakładów pracy, co wskazuje na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 32).

Wykres 32 Nakłady pracy w polu obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytwarzanej Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej (SGM) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji na czoło wysunęły się gospodarstwa średnio-duże, które wytworzyły aż 28,1% SGM. Należy zwrócić uwagę na gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (poniżej 1%) wytworzyły aż 24,2% SGM. Na drugim biegunie znajdowały się gospodarstwa bardzo małe (25,6% liczby gospodarstw) z 5,5% udziałem w sumie SGM (patrz: Wykres 33).

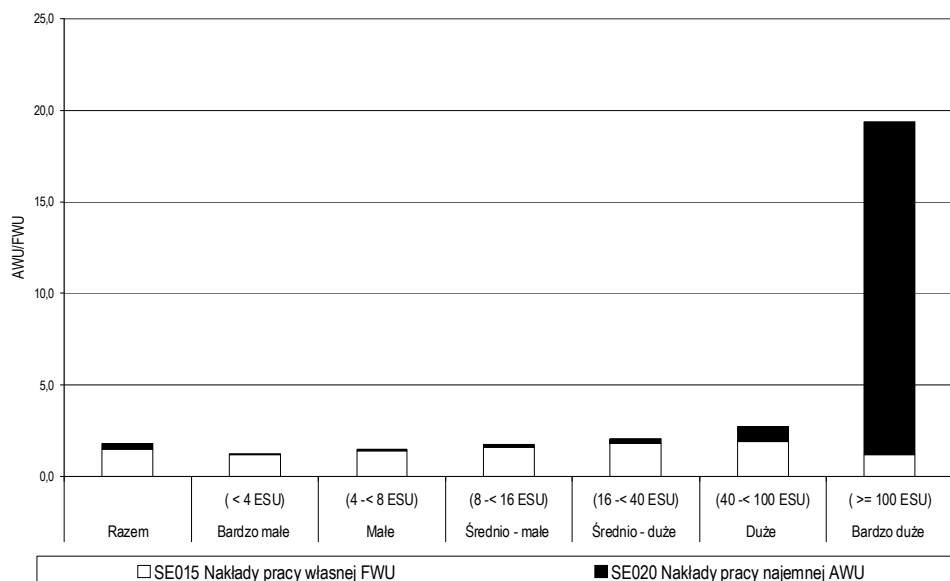
Wykres 33 Wartość Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej dla pola obserwacji Regionu Wielkopolska i Śląsk według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

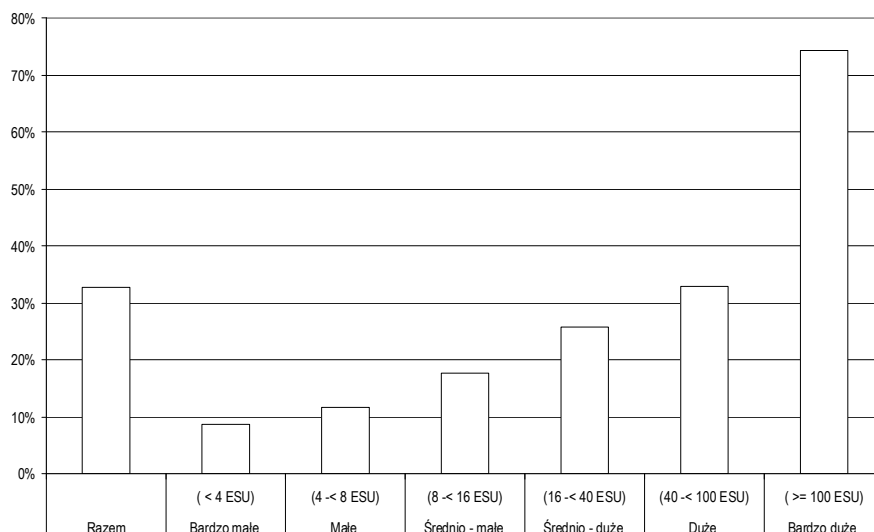
Poziom nakładów pracy rósł wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 34). Prawie wszystkie gospodarstwa (oprócz gospodarstw dużych i bardzo dużych, powyżej 40 ESU) opierały się praktycznie na nakładach własnej siły roboczej. Udział pracy najemnej wzrastał jednak wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach dużych (od 40 do 100 ESU) wykorzystanie nakładów pracy własnej wyraźnie jeszcze przekroczyło wykorzystanie nakładów najemnej siły roboczej, a w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) przewaga pracy najemnej nad własną była już kilkunastokrotna.

Wykres 34 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

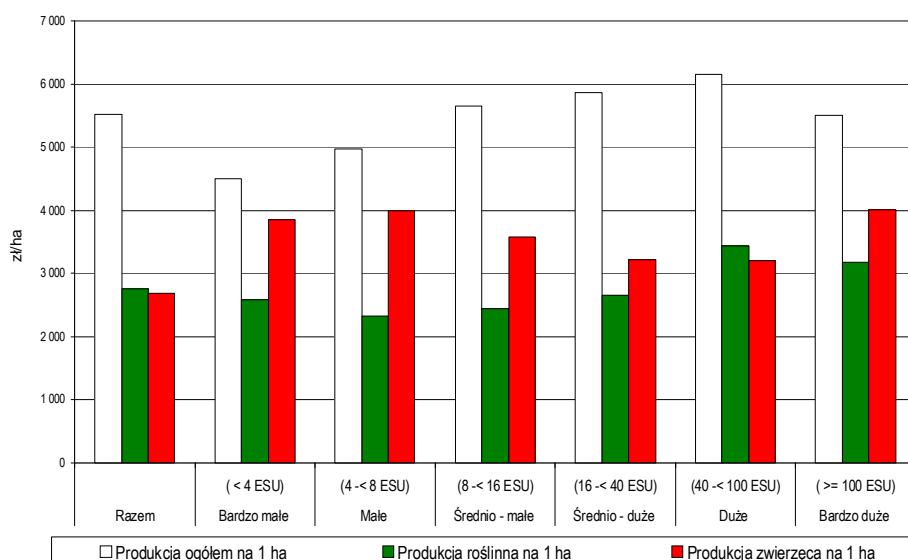
W strukturze własnościowej użytków rolnych, z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych, dominowały grunty własne. Udział dzierżawy (patrz: Wykres 35) wynosił przeciętnie 33% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając dla gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) i bardzo dużych (powyżej 100 ESU) wartości odpowiednio 33% i 74%. W gospodarstwach najmniejszych (poniżej 4 ESU) gruntów dzierżawionych było około 9%.

Wykres 35 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 36) w gospodarstwach nie przekraczających 100 ESU, wzrastała wraz z wielkością ekonomiczną, jednak w gospodarstwach największych (powyżej 100 ESU) produktywność była niższa nawet w porównaniu z gospodarstwami z grupy 8 - 16 ESU. W przypadku produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych najlepsze wyniki osiągnęły gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU), natomiast najniższy poziom produktywności ziemi odnotowano w gospodarstwach małych (od 4 do 8 ESU). Przeliczając produkcję zwierzęcą na 1 ha użytków rolnych obserwowano wzrost produktywności w niższych klasach wielkości ekonomicznej, a w gospodarstwach przekraczających 8 ESU, obniżyć by w gospodarstwach największych osiągnąć poziom najwyższy ze wszystkich klas, zbliżony do osiągniętego w klasie 4 - 8 ESU (około 4 tys. zł/ha UR).

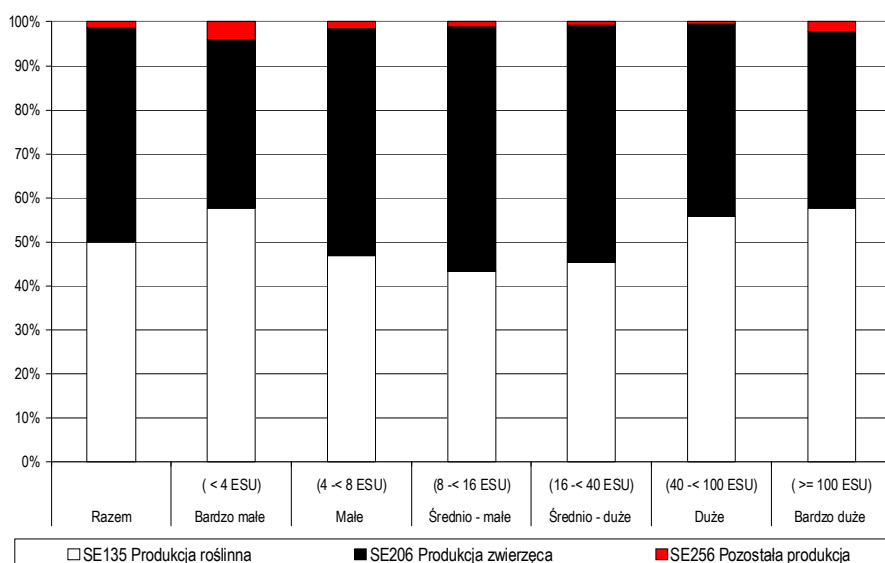
Wykres 36 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział produkcji roślinnej w strukturze produkcji wahał się od 43 - 57% w różnych klasach wielkości ekonomicznej. Udział produkcji roślinnej w gospodarstwach bardzo małych oraz w dużych i bardzo dużych był wyższy od przeciętnego udziału produkcji roślinnej w tym regionie. Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (ok. 57%). Udział pozostałej produkcji⁵ była minimalny i wynosił w przypadku gospodarstw bardzo małych maksymalnie około 4% (patrz: Wykres 37).

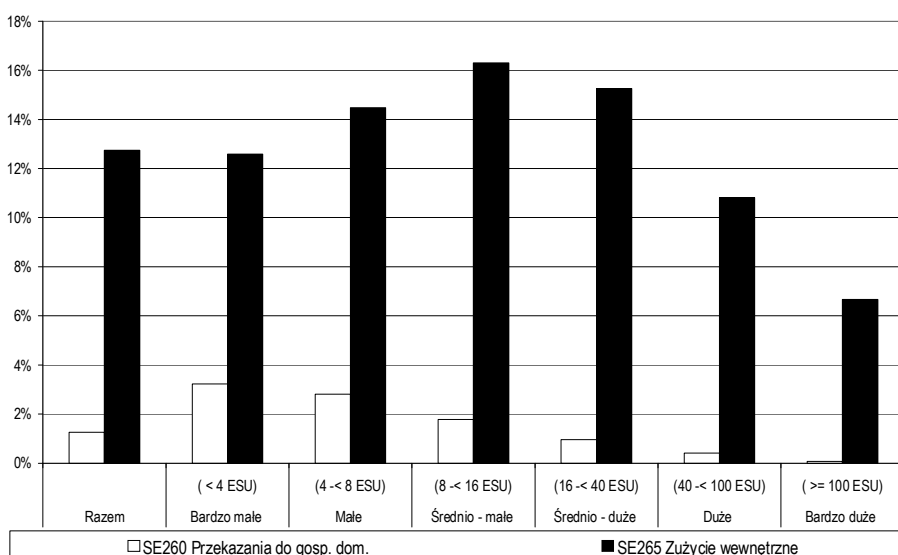
⁵ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: produkty z lasu, czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 37 **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

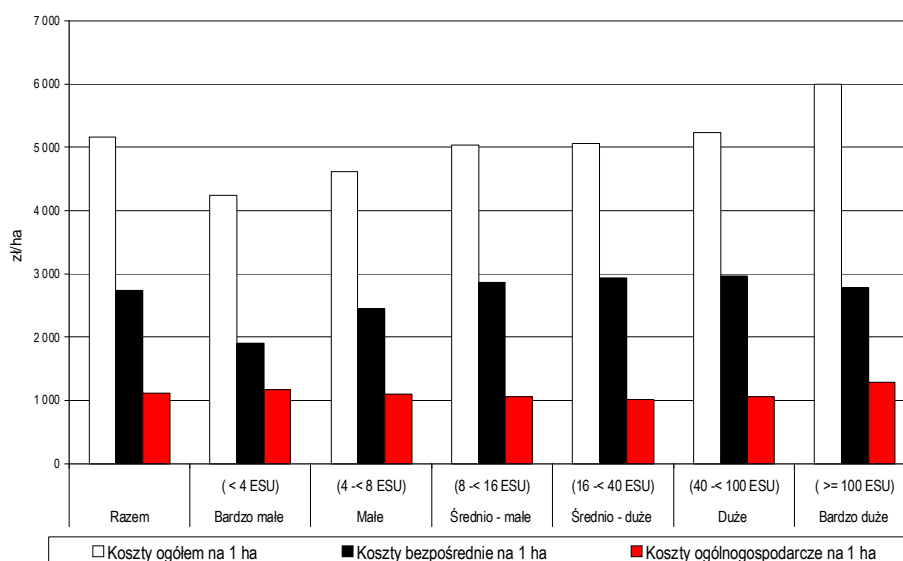
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego zajmowały w strukturze produkcji ogółem coraz mniejszy udział. Wartość zużycia wewnętrznego rosta wraz z wielkością ekonomiczną z 4,4 tys. zł w gospodarstwach małych do 221 tys. zł w gospodarstwach dużych, jednak udział zużycia wewnętrznego w strukturze produkcji wzrastał tylko w gospodarstwach mniejszych od 16 ESU a większych malał. (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

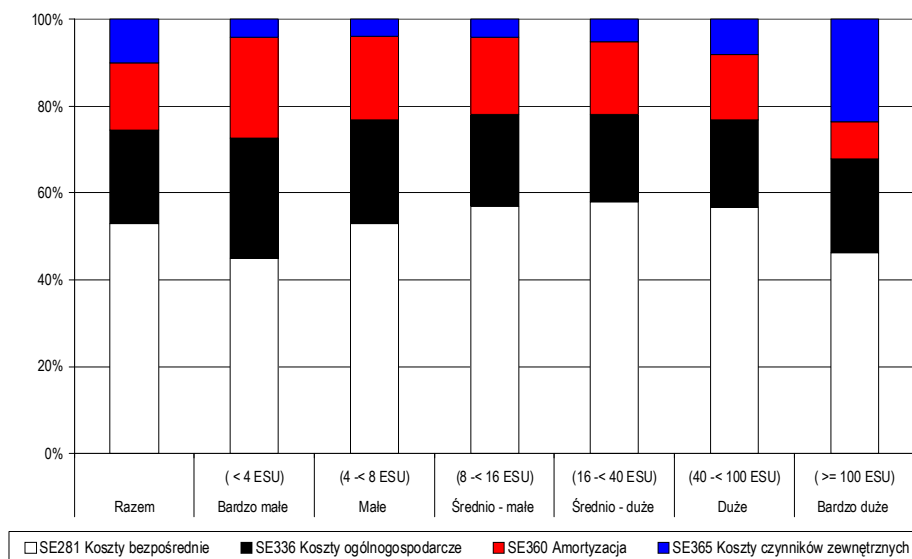

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 39), systematycznie zwiększała się wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw. Nieco inaczej zachowywały się koszty bezpośrednie, które dla gospodarstw od 2 do 100 ESU wykazywały tendencję rosnącą, natomiast w gospodarstwach największych nieznacznie się obniżyły. Wielkość kosztów ogólnogospodarczych na 1 ha UR kształtowała się na podobnym poziomie, chociaż w gospodarstwach średnio-małych i średni-dużych była nieco niższa, a w przypadku gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) koszty te były najwyższe, co głównie należy wiązać z wysokim udziałem kosztów energii i paliw w tych gospodarstwach.

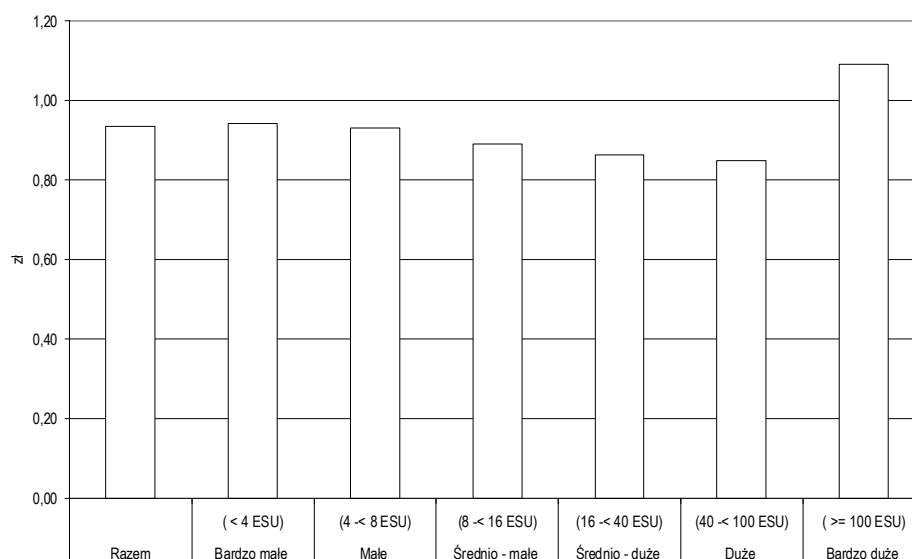
Wykres 39 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze kosztów ogółem dominowały koszty bezpośrednie (z wyjątkiem gospodarstw bardzo małych i bardzo dużych). Najwyższym udziałem tych kosztów charakteryzowały się gospodarstwa średnio duże. Koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Odwrotna zależność występowała w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym umaszynowaniu małych gospodarstw – koszty utrzymania znacznej liczby, być może niewykorzystywanych maszyn (czy w ogóle środków trwałych) zmniejszały dochód tych gospodarstw (patrz: Wykres 40).

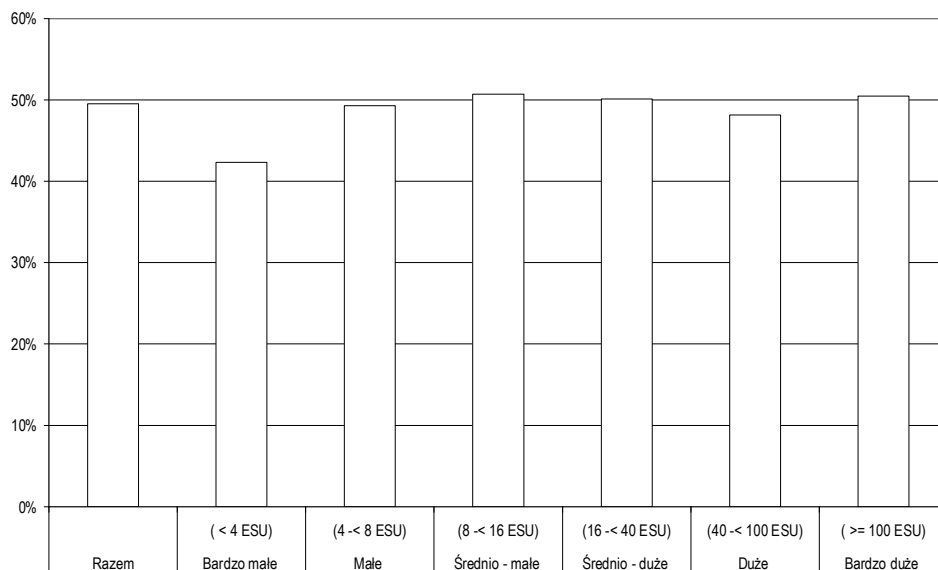
Wykres 40 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem systematycznie malał wraz z wielkością ekonomiczną, z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU), w których o 10% przekroczył wartość produkcji w cenach rynkowych (patrz: Wykres 41). Oznacza to, że gospodarstwa największe pozbawione dopłat bezpośrednich poniosłyby stratę.

Wykres 41 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

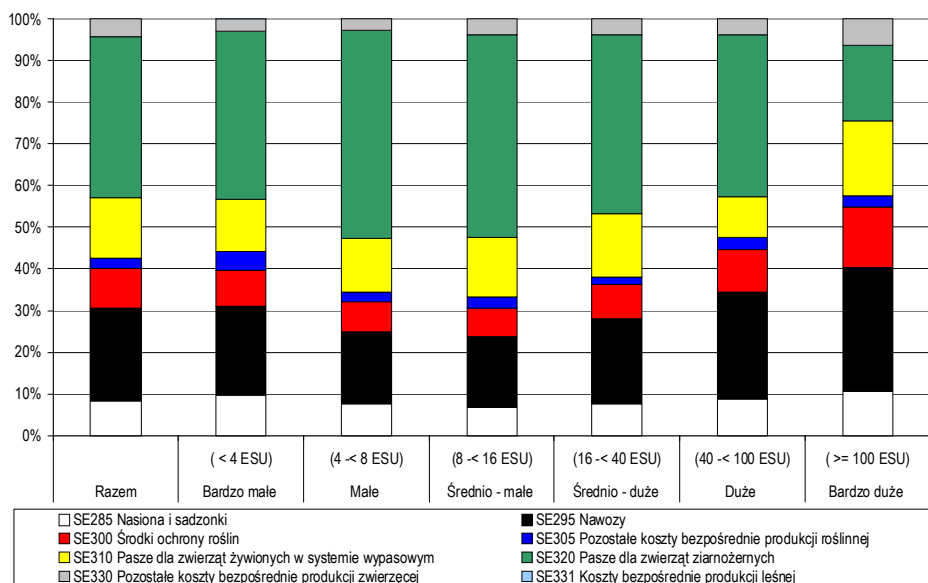
Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem dla analizowanych gospodarstw wynosiła około 50%. W gospodarstwach mniejszych od 16 ESU udział tych kosztów wzrastał z 43% do 51% a w gospodarstwach większych obniżył się około 48%, by w gospodarstwach największych znów przekroczyć 50% (patrz: Wykres 42).

Wykres 42 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

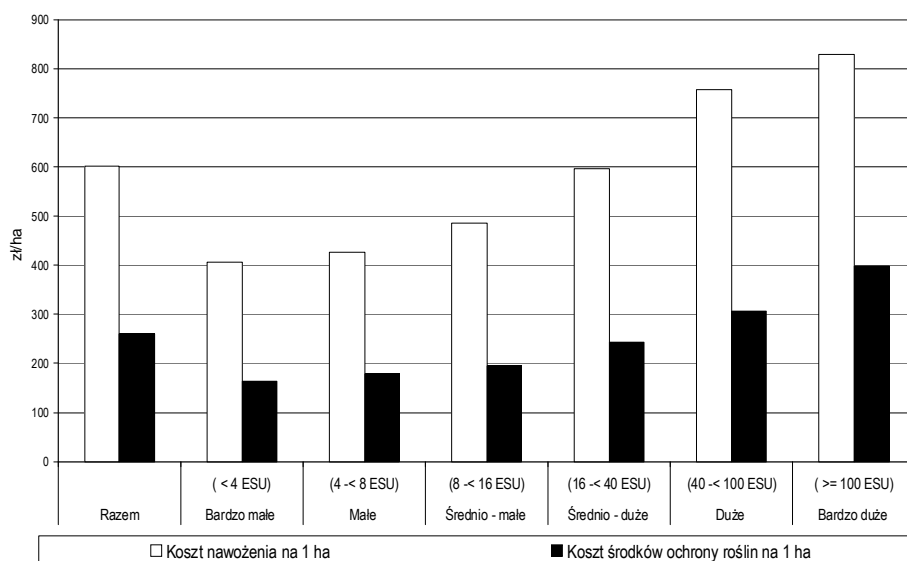
Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich, we wszystkich gospodarstwach oprócz gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU), stanowiły koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych, które w przypadku gospodarstw średnio-małych (od 8 do 16 ESU) wyniosły około 50%. Na kolejnym miejscu znalazły się koszty nawozów ze średnio 22% udziałem (nieco większym, około 29% w gospodarstwach bardzo dużych – powyżej 100 ESU) oraz koszty pasz zwierząt żywionych systemem wypasowym a następnie koszty środków ochrony roślin (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

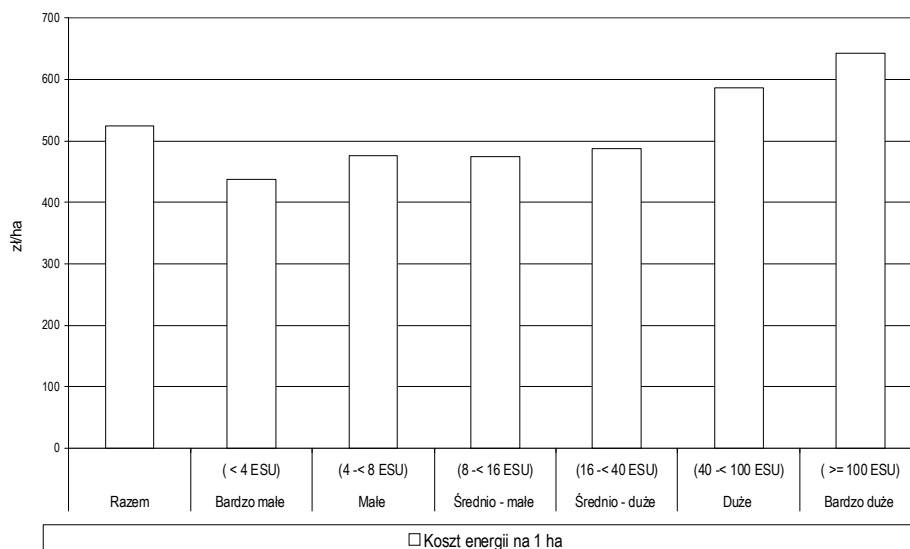
Koszty nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 44) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie koszty nawożenia oraz koszty ochrony roślin były 2-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 do 4 ESU). Mimo najwyższych kosztów w gospodarstwach powyżej 100 ESU, produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych była w tej grupie niższa niż w poprzedniej klasie (patrz: Wykres 36). Należy to powiązać z różnicą w strukturze uprawianych roślin.

Wykres 44 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

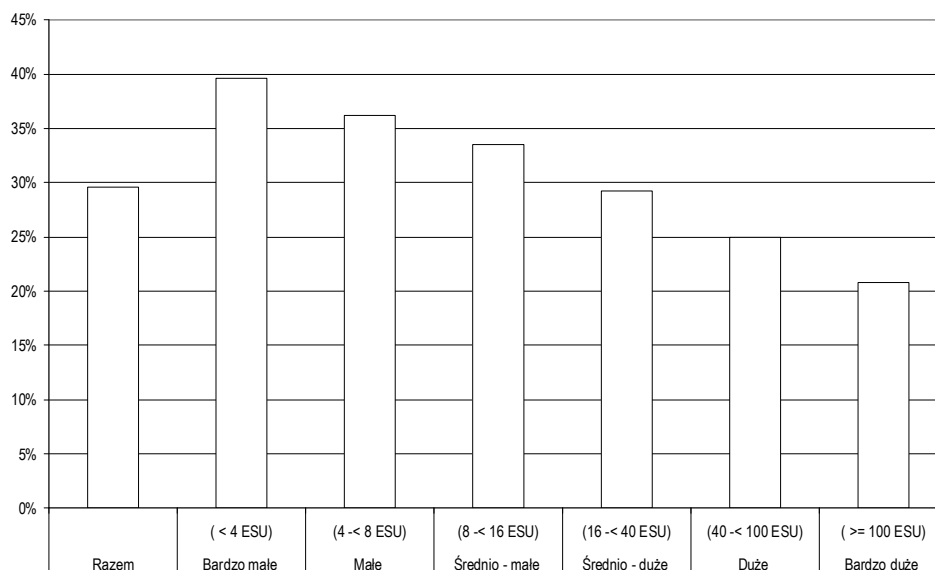
Z wielkością ekonomiczną gospodarstw bardzo wyraźnie również wiążą się koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 45). Najwyższe koszty energii elektrycznej i paliw były ponoszone przez grupę gospodarstw dużych i bardzo dużych (powyżej 40 ESU). W gospodarstwach od 4 do 40 ESU różnice w poziomie tych kosztów były niewielkie. Najniższe koszty energii w tym ujęciu poniosły gospodarstwa małe (do 4 ESU).

Wykres 45 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

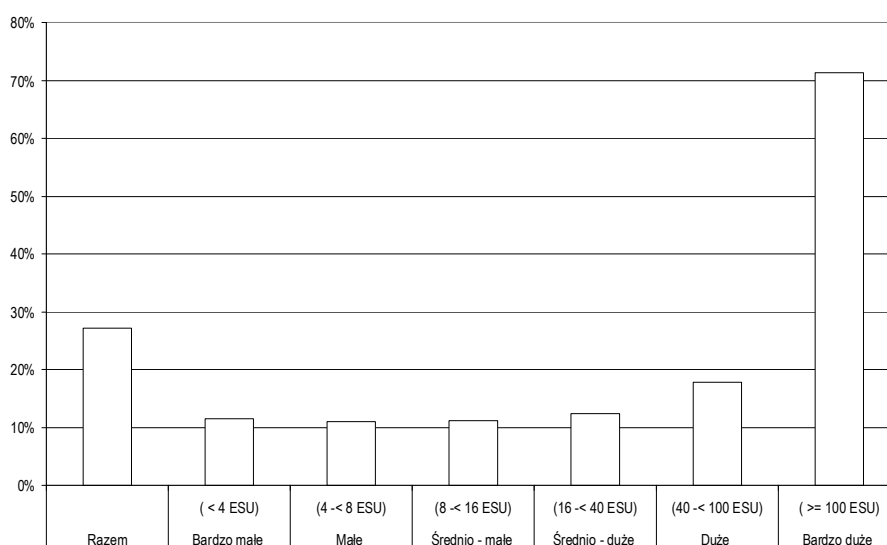
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Stosunek procentowy wyniósł dla gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU) około 39%, a dla gospodarstw bardzo dużych (powyżej 100 ESU) około 21% (patrz: Wykres 46).

Wykres 46 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

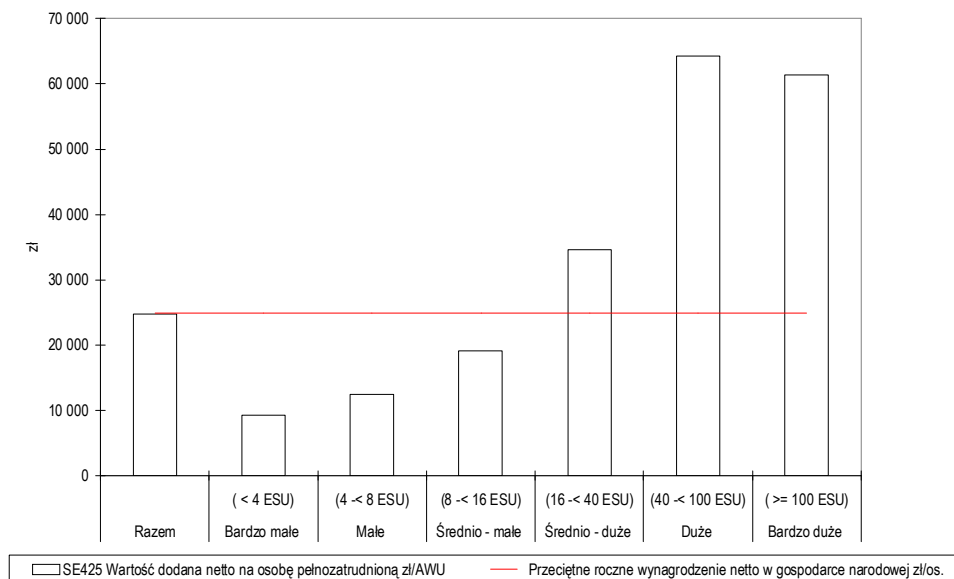
W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto szczególną uwagę zwracają gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU). Udział tych kosztów (ponad 71%) był w tych gospodarstwach wielokrotnie większy niż miało to miejsce w pozostałych gospodarstwach (patrz: Wykres 47). Potwierdza to fakt znacznie bardziej intensywnego wykorzystania przez te gospodarstwa czynników zewnętrznych, przede wszystkim pracy najemnej, ale również kredytów (koszty odsetek) oraz dzierżawy ziemi. Gospodarstwa największe są więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników.

Wykres 47 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

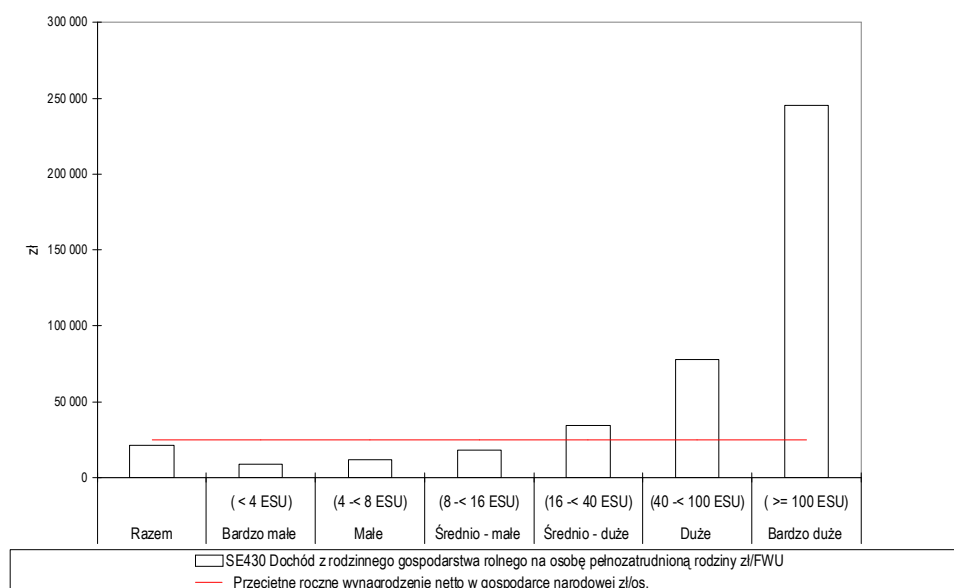
W regionie Wielkopolska i Śląsk wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną była zbliżona do przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach gospodarstw. Gospodarstwa większe, powyżej 16 ESU, uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętną płacę netto (w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nawet kilkakrotnie) podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 16 ESU osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki, szczególnie dotyczy to gospodarstw bardzo małych (poniżej 4 ESU), w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła około 37% przeciętnego wynagrodzenia netto. Szczególnie interesujący jest fakt, że w gospodarstwach bardzo dużych (ponad 100 ESU) wartość dodana netto na 1 pełnozatrudnionego była niższa niż w klasie 40 - 100 ESU, co może być związane z liczbą zatrudnionych pracowników najemnych oraz strukturą produkcji (patrz: Wykres 48).

Wykres 48 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

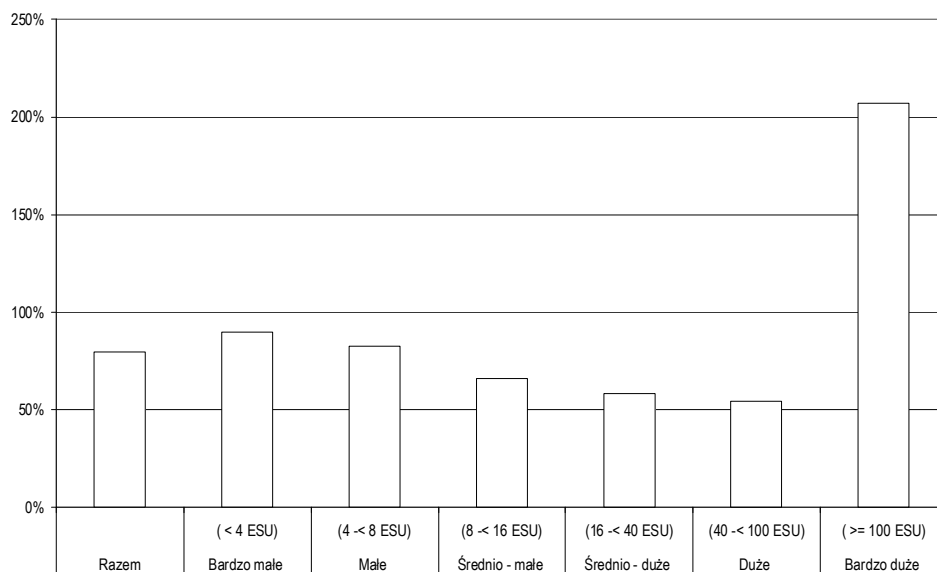
Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować podczas analizy rozkładu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na nieopłaconą osobę pełnozatrudnioną. Skala dysproporcji była jednak zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w gospodarstwach dużych i bardzo dużych, w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był blisko 10-krotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 49).

Wykres 49 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

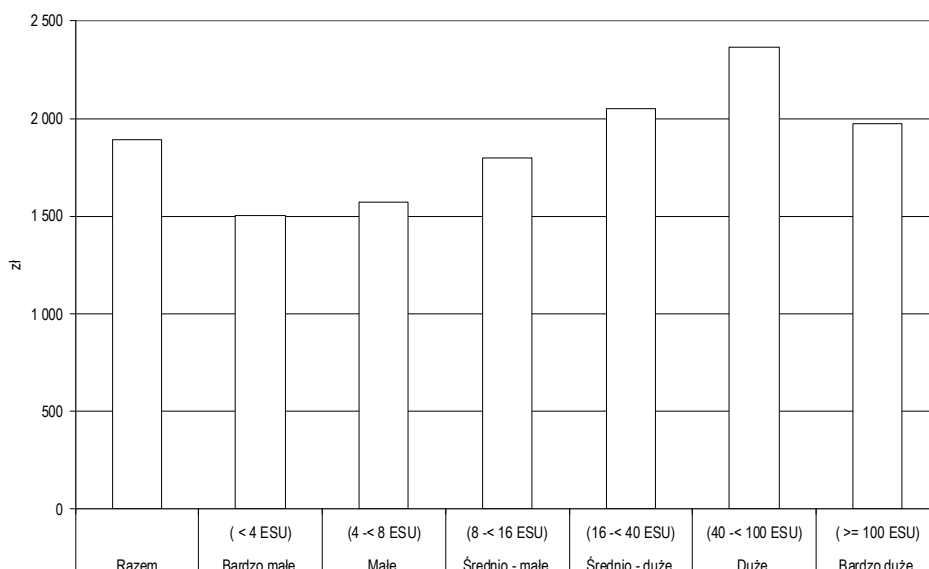
Największy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie (ponad 200%) wystąpił w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 100 ESU). Oznacza, to że co druga złotówka dopłat bezpośrednich przeznaczona została w tych gospodarstwach na pokrycie kosztów produkcji. Bez tych dopłat gospodarstwa bardzo duże poniosłyby stratę przekraczającą dochód osiągnięty w 2009 r. W pozostałych grupach gospodarstw udział dopłat w dochodzie spadał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, osiągając poziom 90% w przypadku gospodarstw bardzo małych (od 2 do 4 ESU) i 55% w przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) (patrz: Wykres 50).

Wykres 50 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

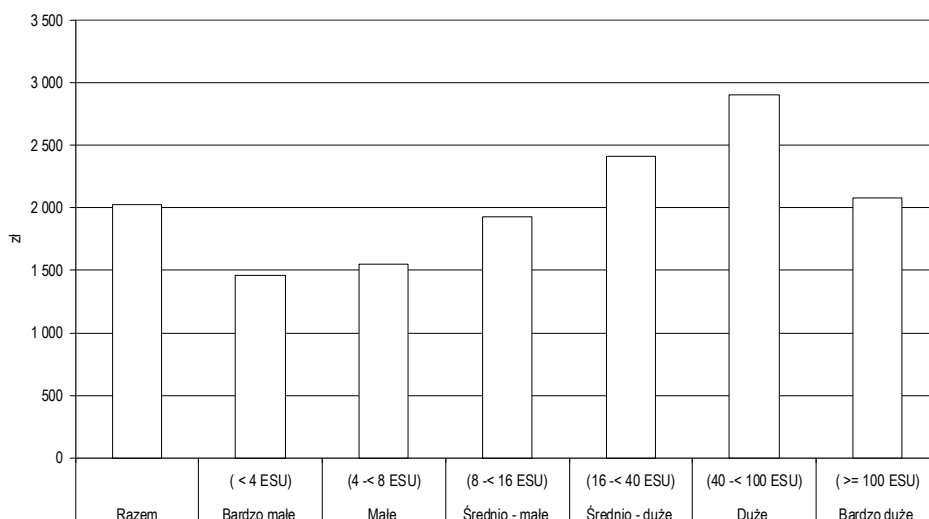
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rośnie w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw i w przypadku gospodarstw dużych (od 40 do 100 ESU) wynosiła 2 365 zł/ha, dla porównania w gospodarstwach małych (do 4 ESU) było to 1 506 zł/ha. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże (powyżej 100 ESU), w których wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych wynosiła 1 974 zł/ha (patrz: Wykres 51).

Wykres 51 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

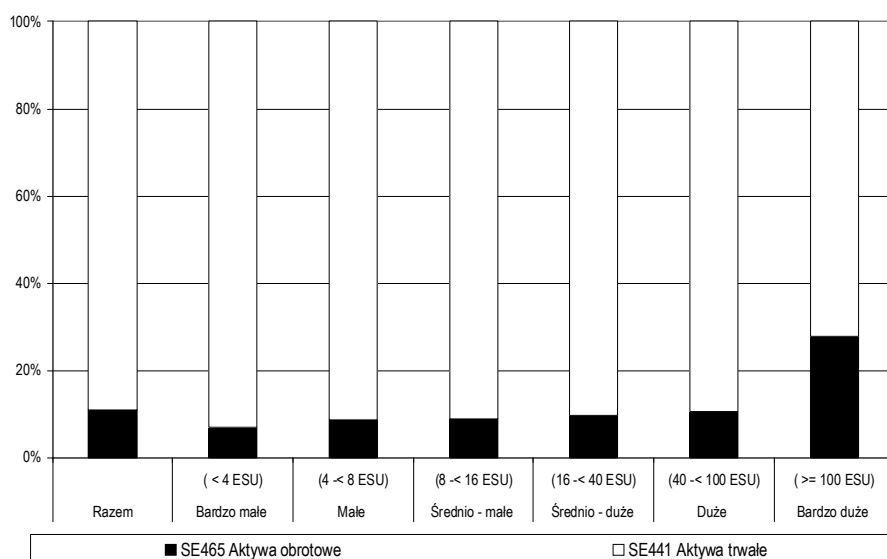

W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych powtarza się schemat przedstawiony na wykresie poprzednim. Najlepszy wynik w tej kategorii osiągnęły gospodarstwa duże (od 40 do 100 ESU), w których dochód wyniósł 2 907 zł/ha (patrz: Wykres 52).

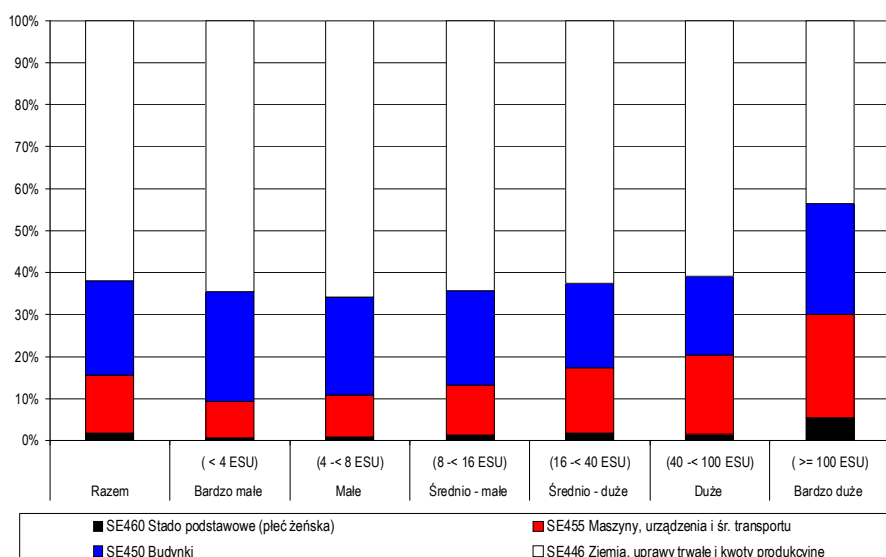
Wykres 52 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniała się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 53). Im większe były pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy był udział aktywów trwałych, zwłaszcza w gospodarstwach bardzo dużych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Było to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (patrz: Wykres 35).

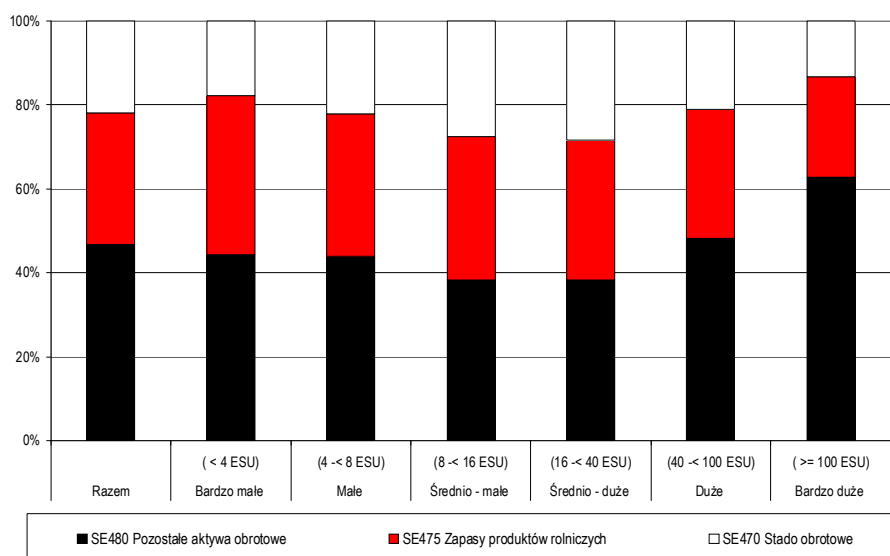
Wykres 53 **Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej**

W strukturze aktywów trwałych gospodarstw z większości klas wielkości ekonomicznej dominowała ziemia, a jej udział wyraźnie malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 54). W gospodarstwach największych ziemia stanowiła około 44% wartości aktywów. Udział budynków malał wraz z wielkością ekonomiczną, z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych, w których był porównywalny z gospodarstwami bardzo małymi. Rósł natomiast udział maszyn, urządzeń i środków transportu a także stada podstawowego zwierząt.

Wykres 54 **Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej**

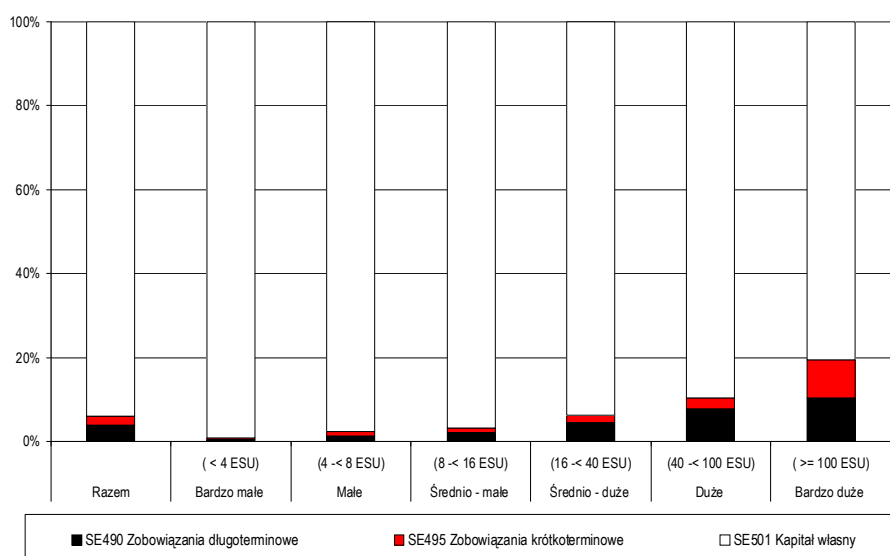
W strukturze aktywów obrotowych bardzo dużych gospodarstw dominowały pozostałe aktywa obrotowe, których znaczną część stanowiły zapasy z zakupu (patrz: Wykres 55). Stado obrotowe największy udział miało w gospodarstwach średnio-małych oraz średnio-dużych. Udział zapasów produktów rolniczych zmniejszał się nieco wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw.

Wykres 55 **Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej**

Struktura pasywów wykazywała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 56). Im większe były ekonomicznie gospodarstwa, tym większy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 100 ESU) przekraczało 19%, przy czym ponad połowę kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe. Najniższy poziom zadłużenia wystąpił w gospodarstwach bardzo małych.

Wykres 56 **Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej**

3.3. Wnioski

1. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie użytych kryteriów grupowania, uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (19 541 zł) oraz gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 40 – 100 ESU (2 365 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym (1 495 zł) jak i gospodarstwa od 2 do 4 ESU (1 506 zł).
2. Spośród analizowanych rozkładów grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch różnych kryteriów, najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (38 491 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 i więcej ESU (245 676 zł). Z kolei najniższymi wartościami charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych (13 615 zł) oraz gospodarstwa od 2 do 4 ESU (8 712 zł).
3. W strukturze aktywów znaczący jest udział aktywów trwałych. Najwyższy udział aktywów trwałych zaobserwować można w gospodarstwach nastawionych na chów krów mlecznych oraz w gospodarstwach bardzo małych (2 – 4 ESU), natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU udział aktywów trwałych w strukturze aktywów jest najniższy.
4. Analizując strukturę pasywów należy zauważyć, iż najbardziej zadłużone są gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej wyższej niż 100 ESU, zaś najniższy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku mają gospodarstwa utrzymujące krowy mleczne oraz gospodarstwa bardzo małe (2 – 4 ESU).
5. Zaobserwowane różnice w parametrach wynikowych analizowanych grup gospodarstw rolnych nakazują konieczność przeprowadzania pogłębionych analiz statystycznych w badaniach strukturalnych gospodarstw rolnych.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB